

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

КАТЕДРА „ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА“

МАРИЯ АНДОНОВА ГЕОРГИЕВА

Тема:

**РОЛЯТА НА ДЕТСКАТА СУБКУЛТУРА В
СОЦИАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА ДЕТСКАТА
ГРУПА**

АВТОРЕФЕРАТ

за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“,
област на висше образование 1. Педагогически науки,
професионално направление 1.2. Педагогика.

Докторска програма „Педагогически технологии в детската градина“
(Педагогически технологии за опознаване на околната действителност)

Научен ръководител: проф. д-р Маргарита Колева

БЛАГОЕВГРАД, 2021

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика“ при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград на 20.10.2021 г.

Дисертационният труд съдържа 194 страници основен текст и 104 страници приложения и литература. Основният текст включва 72 графики, 20 таблици и 9 схеми. Библиографията включва 110 източника, от които 96 са на кирилица и 10 са на латиница и 4 интернет източника.

Публичната защита ще се състои на 18.02.2022 г. от 11:00 часа в зала 1412, I УК ЮЗУ „Неофит Рилски“, бул. „Иван Михайлов“ №66, гр. Благоевград

СЪДЪРЖАНИЕ

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	стр.4
ВЪВЕДЕНИЕ	
ДЕТСКАТА СУБКУЛТУРА В СОЦИАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА ДЕТСКАТА ГРУПА. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА. МЕТОДОЛОГИЯ И ПРОГРАМНА ОРИЕНТАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	стр.4
ГЛАВА ПЪРВА	
СОЦИАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА ДЕТСКАТА ГРУПА – ВИЗИЯ И ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО, ВЪЗПИТАНИЕТО И СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА ДЕТЕТО ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ. ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	стр.14
ГЛАВА ВТОРА	
СУБКУЛТУРАТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ДЕТЕТО - ТЕОРЕТИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ ВЪРХУ ПРОБЛЕМА.....	стр.15
ГЛАВА ТРЕТА	
СПЕЦИФИКА, ДИНАМИКА И ОСОБЕНОСТИ НА ДЕТСКАТА СУБКУЛТУРА В ПРОСТРАНСТВОТО НА ДЕТСКАТА ГРУПА. КОНСТАТИРАЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ.....	стр.16
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА	
ДЕТСКАТА СУБКУЛТУРА В ПРОСТРАНСТВОТО НА ДЕТСКАТА ГРУПА - ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ ЗА СТИМУЛИРАНЕ ПОЗИТИВНИТЕ ФУНКЦИИ НА СОЦИАЛНОТО ЯВЛЕНИЕ.....	стр.29
ЗАКЛЮЧЕНИЕ. ИЗВОДИ И ОБОБЩЕНИЯ.....	стр.47
СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ.....	стр.52
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	стр.53

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е структуриран във въведение, четири глави, заключение, изводи и обобщения, приноси, публикации на докторанта. Във въведението е обоснована актуалността и научната определеност на проблематиката. Определени са обект, предмет, цел и задачите на изследването, оформени са научните предположения, организацията на изследването – етапни процедури и инструментариум за изследователска дейност.

ВЪВЕДЕНИЕ

ДЕТСКАТА СУБКУЛТУРА В СОЦИАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА ДЕТСКАТА ГРУПА. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА. МЕТОДОЛОГИЯ И ПРОГРАМНА ОРИЕНТАЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

А. Базисни основания за изследвания върху проблема

Светът на детето във възрастта на детството е многообразен и „цветен“, с върхове и кризи, изпълнен с предизвикателства и проблемни ситуации, с преживявания и емоции, с процеси на растеж и развитие „тук и сега“, на социална ориентация и различни поведенчески изяви. Светът на детето във възрастта на детството е специфична ценност, поради индикациите за актуалното му физическо, интелектуално, емоционално и социално развитие и възпитание. Няма съмнение, че тези обстоятелства са свързани с динамиката в общественото пространство и различните аспекти на човешкия живот, с индивидуалните особености на всеки субект, участник в различни дейности и социални групи. Обективно, светът на детето е позициониран в няколко формати – този на семейството, на децата от детската група, този на близката околна среда (природа или социум). Във всеки от форматите, приоритетно във възрастта на предучилищното детство, детето придобива различен социален опит, разгръща потенциала си, упражнява се да усвои умения и способности за дейност и приобщаване към групите от възрастни и връстници. Във всеки от форматите детето усвоява социална култура, с влияние върху равнището на социалното му развитие.

В областта на педагогическата наука значимостта на проблематиката „социално развитие на детето“ е сред общонаучните и интердисциплинарни области, разкриващи неговата многоаспектна същност и значими фактори за перманентно обогатяване. Определянето на проблема „социално развитие“ като актуален за детето от предучилищна възраст се основава на разбирането за важността му в процеса на общото детско развитие – биологично и социално, както и на разбирането, че детето във тази възраст трябва да усвои многообразието от норми, ценности, отношения към субекти и обекти от околната среда, което принципно е в съответствие с равнището на неговото социално развитие. То има потребност да взаимодейства в социума, а ниското равнище на социалност го поставя пред невъзможността да направи своята оценка и избере насочеността на взаимодействията.

Важно е да се отчете обаче, че всеки етап от онтогенеза на индивида е доста съществен и специфичен. В периода от 3 до 7 години детето осъзнава своето „Аз“ сред другите, овладява социален опит и умения да приеме позицията на другия (към шестата година) и да отчита не само своята, но и чуждата позиция.

През последните десетилетия светът на детето и спецификата на детството, следователно и общите им социокултурни характеристики се променят значително, като придобиват все по-нови и нови измерения. Разбирането на възрастните за тези

промени, както и за предизвикателствата пред съвременното дете, не са претърпели съществени промени.

Демографските промени, начинът на живот, навлизането на новите технологии, информационните системи, взаимодействието с другите деца и пр. могат да се обособят като взаимосвързани процеси, разкриващи новите потребности на децата от предучилищна възраст и се явяват източници на нови предизвикателства и нови възможности. Днешните, модерни деца или „новото детство“ ни показват, че в един бързо променящ се свят нашите идеи за детството, а от там и за детските действия, могат просто да престанат да бъдат адекватни. Синтезирано, подобна интерпретация на проблема за детството и развитието, възпитанието и социализацията на детето от предучилищна възраст е важно да се разбира като многопластов процес и да се съотнася към различни теоретични постановки на педагогическата наука, както и към многообразието от решения на педагогическата практика.

Разсъждения за детството и проявите на „детинството“ в живота на възрастните се намират в философските идеи на Платон, Аристотел, Дж. Лок, И. Г. Песталоци, Ж. Ж. Русо, Ж. Пиаже, Р. Зазо, Л. Виготски, Г. Гегел, К. Маркс, З. Фройд, Е. Ериксон, Е. Фром, А. Адлер и много други.

Проучването на различни теории, постановки, научни твърдения и пр. във връзка с настоящата разработка насочва вниманието към изследванията в областта на предучилищната педагогика, с отношение към развитието на детето и детството и конкретно към позициите на С. Шалаева, И. Кон, С. Щеглова, Л. Обухова, В.В. Абраменкова и други. Научна основа за анализи върху процесите, свързани с детското развитие, образование и социализация предлагат теориите и постановките, разработени от А. Валон, З. Фройд, Ж. Пиаже, Е. Ериксон, Л.С. Виготски, Л.И. Божович, В. С. Мухина, Е. Фром, К. Роджърс, Л. А. Венгер, А. В. Запорожец, А. Н. Леонтиев, Н. Н. Поддяков, Д. Б. Елконин, Е. Петрова, Д. Димитров, Д. Гюров, В. Гюрова, М. Колева, М. Баева, Е. Петрова, Е. Янакиева, Ел. Русинова, Сн. Македонска, Д. Батоева, С. Дерменджиева, Т. Делчева, Бл. Джорова, Р. Енгелс-Критидис, Е. Събева, К. Галчева и др. Синтезирано, всички теории и постановки, проучвания и решения, относно педагогическите технологии за работа с деца от предучилищна възраст насочват към ролята и значението на разнообразните образователни взаимодействия в детската група и по-конкретно на взаимодействията между детето, децата и педагога.

Именно социалната среда е базисният компонент за социокултурно развитие на детето и съществено условие за появата на поредица от субкултурни елементи. Въпросът е защо е нужно да се изследва този феномен, наречен „детска субкултура“ и доколко той може да влияе върху общото детско развитие и възпитание?

Базовите основания за изследвания върху проблематиката могат да се синтезират до:

Първо. В редица психологически и социологически постановки относно процеса на социализация на децата от предучилищна възраст се набляга на функцията ѝ да осигури приемственост в историческото развитие на обществото чрез придобиване на социално значими качества (Л.И. Божович, И. Кон, Л.С. Виготски, Десев, Коломинский, Леонтиев С. Джонев, Пиръов, Burns, Flanagan, James Hutchby, Moran-Ellis, Reber и др.). Придобиването на тези качества в предучилищна възраст е в съответствие с процесите на общуване и приобщаване към културните ценности на обществото.

Второ. Като базисно основание за изследване може да се приеме и тезата на М. Андреев, според когото „социализацията на индивида е функция на обществото“ (Андреев, 1988г.), тя е и процес на усвояване от индивида на социални норми и

културни ценности на обществото, към което принадлежи. Детското общество има същите функции, макар и с ограничени възможности.

Трето. Съвременната педагогическа наука обръща особено внимание на социалната среда и нейните индикатори, както и на влиянието ѝ върху процесите, свързани с детското развитие, възпитание и социализация. Идеята е в педагогическото пространство да се продуцира актуалната, значимата, развиващата за детето от предучилищна възраст социална среда - семейна среда, детска градина, детска група, центрове за работа с деца, социум. Организацията и съдържанието на средата индикират насочеността на успешните и възпитателни взаимодействия с детето и предлагат условия с влияние върху детското поведение.

Четвърто. Може да се каже, че един от основните въпроси на нашето съвремие е този за отговорността и отношението към детето, неговото детство, възпитание и актуално развитие. Именно ангажимента на възрастните, конкретизиран в отговорното отношение към децата фокусира вниманието към редица теоретични постановки и изследвания относно ситуацията „дете-детство-социум“. Следва да се отбележи, че концепцията „детство“ на съвременния етап на обществено развитие перманентно променя своите параметри - все повече се налага тезата за т.нар. „трансформация на детството“, което е сериозна стъпка към обновяване спецификата на педагогическите взаимодействия с детето на различна възраст и ситуиране нов подход към неговото личностно развитие.

Пето. Включването на детето от предучилищна възраст във формално организираната детска група (първа, втора, трета или четвърта) предполага разнообразие от съпътстващи процеси – приспособяване, адаптация, социално експериментирание, инициативи, оценки и самооценки и пр. Тяхното осъществяване от всяко конкретно дете е с различна динамика и сила на влияние, но почти винаги тези процеси се явяват мотивиращи и стимулиращи детската активност, както и са шанс за по-високо равнище на социална компетентност и общо развитие. Важно е да се изследва връзката „дете - детска група“, както с цел идентификация на позитивите и негативите, характерни за нея, така също и с цел откриване от педагога на опорните елементи на тази връзка и нейното компетентно управление.

Шесто. В детската група като социална общност или детско общество често се провокират противоречия, негативни явления и конфликти между децата, които по-различен начин влияят върху поведението и нагласите на различните деца. Появата на тези явления в тази малка социална общност е показател за поредица от по-обща или по-конкретни субектни характеристики на децата или средата в която живеят, както и на педагогическа „немош“ за решаване на проблемните ситуации. Не бива обаче да се пропуска и фактът, че в педагогическата литература битува и разбирането, че динамиката в отношенията между децата, конфликтите и споровете в детската група и пр. са индикатор за промяна, за развитие, за поява на новообразувания и стъпки към „ново място“ в социалното пространство.

Седмо. По същество детската субкултура е явление, специфично за възрастта на детството, включително предучилищното. Нейното съдържание, акценти и изяви в пространството на детската група са основание за съществени изводи като: с какво се характеризира социалният начин на детето, какво е ежедневието му, какви са интересите, потребностите и нагласите му относно обкръжението, как се създават приятелства, какво предизвиква агресия и пр.

Всички изброени базови основания, както и редица други насочват изследователската дейност в дисертационния труд към необходимостта от разкриване ролята на детската субкултура в социалното пространство на детската група. Очакваните резултати са свързани с извеждане на насоки за „обогатяващо

педагогическо взаимодействие“ (по Д.Димитров) с детето от предучилищна възраст, за перманентно обогатяване социалността на детската група, както и на индивидуалността и социалността на конкретното дете.

Б. Програмна (концептуална) ориентация на изследването

Актуален проблем на съвременното общество е идентифицирането на основните причини за протичане процесите на социализация на децата от предучилищна възраст в условията на детската възрастова общност, в чиято форма на съществуване се проявява детската субкултура. Алтернативните възможности за търсене на идентичност при децата от предучилищна възраст предполага от една страна анализ на процесите, свързани с детското развитие, а от друга страна – анализ на индикаторите на т.нар. детска субкултура.

Детската култура е следствие от културата на общността, в която детето живее и се развива. Особено влияние оказва семейната култура, като най-бързо детето се идентифицира със семейството. В зависимост от възрастта на детето и неговите възможности за комуникация в социалното пространство, се конструират модни приоритети, приемат се нови модели на поведение от връстници, подражава се на придобилия известност герой – отнесени към „културата на деня“, оказват огромно влияние върху развитието на детето. Включени в съответната институция (детска градина, училище) децата от предучилищна възраст попадат под влиянието и на нейната култура. Чрез визията, посланията, процесите, които предлага и тяхното възприемане от децата, разглеждани като субекти на образователната среда също оказват особено влияние върху социалното развитие на детето и на неговата социалност.

Детската култура е следствие от културата на общността, в която детето живее и се развива. Особено влияние оказва семейната култура, като най-бързо детето се идентифицира със семейството. В зависимост от възрастта на детето и неговите възможности за комуникация в социалното пространство, се конструират модни приоритети, приемат се нови модели на поведение от връстници, подражава се на придобилия известност герой – отнесени към „културата на деня“, оказват огромно влияние върху развитието на детето. Включени в съответната институция (детска градина, училище) децата от предучилищна възраст попадат под влиянието и на нейната култура. Чрез визията, посланията, процесите, които предлага и тяхното възприемане от децата, разглеждани като субекти на образователната среда също оказват особено влияние върху социалното развитие на детето и на неговата социалност.

Отговорите на поставените въпроси предполагат комплексни изследвания и анализи, в основата, на които е необходимостта от откриване на:

- Наличие на индикатори за позитивно или негативно социално поведение като следствие от междуличностни взаимодействия и роля на субкултурни ресурси;
- Наличие на субектна удовлетвореност или неудовлетвореност от възможностите за изява и заемане на различни позиции в социалното пространство на детската група;
- Наличие на трудности при реализиране процеса за опознаване на себе си, поради несигурност, липса на активно субектно присъствие в групата, както и на индикации за позитивна концепция за себе си;
- Наличие на условия за изява на субкултурни предпочитания и интереси в условията на детската група;
- Наличие на конфликтни ситуации, на причини за появата и на възможности за преодоляването им;

- Познаване, разбиране и отношение на педагози и родители към специфичната субкултурна характеристика на 6-7-годишните деца в условията на детската група.

Анализът на детското развитие в системата на неговите разнообразни връзки със света се характеризира, от една страна с измененията на социалния статус на децата от предучилищна възраст от пълна зависимост от волята на възрастните към равенство във взаимоотношенията, но от друга – неповторимостта на детската индивидуалност е подложена на влиянието на редица фактори – психични и социални, които оказват влияние не само върху тази неповторимост, но и върху неравномерността в развитието на детето. Липсата на общ методологичен подход към анализа на детството като развиващ се феномен в културата и обществото предполага появата на комплексно явление, отчитащо както силните и слабите страни на децата от предучилищна възраст, така и позитивните и негативните последици върху детското развитие. Такова явление е именно детската субкултура.

В контекста на предходните разсъждения по изследвания проблем е и разбирането за основните акценти в концепцията на дисертационния труд, а именно:

Първо. Позицията „Аз“ в социалното пространство

В периода на предучилищното детство се наблюдава необходимост от идентификация т.е. детето започва да се осъзнава като „Аз“ или както се формулира този процес в психологията, появява се „А-зът“, който има особено значение за хода на детското развитие. Поява та на новото личностно образование „вътрешна позиция“ и осмисляне на собственото „Аз“ от детето е в контекста на осмислянето на „Ние“ като социална група. Тази начална предпоставка обаче, дава възможност за перманентно обогатяване на Азът, за личностно развитие на детето и активно субектно присъствие в дейностите. Важно е да се отбележи още, че децата във възрастта преди постъпване в училище са особено чувствителни към социалната ситуация, в която са позиционирани – роля на спецификата на детската психика в този преходен период и появата на т.нар. поведенческа криза. Естествено е тези процеси да имат отношение към детската субкултура, към интересите и предпочитанията на децата, към приемането или отхвърлянето на модели на поведение, към кризите и върховете в хода на детското развитие.

Второ. Позицията „деца - деца“ - роля на детската група като социална общност

В научната литература (конкретно Чарлз Кули – типология на групите, по Асп, Е., 1998г.) групата, а в този смисъл и детската група се разглежда като референтна група, защото тя е:

- Група, която служи в качеството на обект за сравнение или еталон при оценка на собственото положение, т.е. „еталонна група“;
- Група от ценности и отношения, позиции и възгледи, които се усвояват от индивида, т.е. „група за идентификация“;
- Група, член на която се стреми да стане индивидът и от страна, на която индивидът желае да бъде приет, т.е. „целева група“ (Чарлз Кули – типология на групите, по Асп, Е., 1998г.).

От този план за детето от предучилищна възраст е от съществено значение да бъде включено в социалната общност на детската група, както и да „открие“ своето място в нея, да придобие определен, макар и динамичен „социален статус“, да бъде инициатор на дейности, изпълнител или лидер. От значение за тези процеси е субектната, на конкретното дете, „субкултура“ – тя е мотиватор за взаимодействия, може да определи насоката на социалността на групата като цяло, да регулира

груповите изяви. Важно е обаче позицията „деца-деца“ постепенно да оформя обща, групова субкултура, което да е условие за поява на съдействия, приемане на общи правила, усъвършенстване социалността на груповата общност, а в този план и социалността на конкретното дете. В този процес на съзнателно насочване на 6-7-годишното дете към възприемане и оценяване на външния свят, във всичките му аспекти се появяват и предпочитанията му – към модна музика, към анимационни герои, които винаги побеждават, които често убиват, към копиране облеклото и дейностите на възрастните и пр. Оформят се съдържателните очертания на детската субкултура.

Трето. Позицията „дете – възрастни“ – противоречията между света на детето и света на възрастните

Спецификата на битието на детето от предучилищна възраст се състои в това, че то първоначално се появява като представител едновременно на две големи социални общности – света на възрастните и света на децата. Взаимодействията на равнище „дете - възрастен“ често поражда противоречия, които са в основата на модела „детска субкултура“. Субкултурата в детската група може да придобие характеристиката на субкултурата на младите хора, т.е. „субкултура на бунта“ или на отхвърляне на правилата. Това естествено не е присъщо на децата във възрастта на предучилищното детство и затова в разработката, детската субкултура са възприема като елемент на социалното вписване на детето в социалното пространство на възрастните.

Може да се обобщи, че социално ориентираното поведение на децата от предучилищна възраст в пространството на детската група е следствие, както от психосоциалната характеристика на субектите в нея, така и от посланията и спецификата на средата, в която се осъществяват взаимодействията между тях. От значение тук е и фактът, че шестата и седмата години от детското развитие се характеризират с качествена промяна в ценностната система на детето и съответно осъзнаването, приемането на другия и навлизането в обществените функции и дейности на възрастните. Социално ориентираното поведение е условие за удовлетворяване потребностите, желанията, стремежите на децата от предучилищна възраст и приемане на новата роля ученик. А те намират реален израз в т.нар. субкултурни ресурси - позитивни или негативни, които се отразяват върху социализацията и социокултурното развитие на 3-7-годишното дете.

В смисъла на представените до тук акценти настоящата разработка е опит за разкриване визията на детската субкултура, „позиционирана“ в пространството на детската група и нейното позитивно или негативно влияние върху процеса на социализация на 6-7-годишните деца от предучилищна възраст преди постъпване в училище.

Конкретен резултат от научното изследване е представяне на обобщен вариант на детската субкултура, характерен за групата на 6-7-годишните деца, определени като контингент за изследване, както и на ролята и влиянието ѝ върху техните взаимодействия във формален или неформален план. Представя се и Идеен вариант за педагогическо взаимодействие с 6-7-годишните деца от подготвителната група, насочено към перманентно обогатяване на детската субкултура, разгледана като съществено условие за позитивни поведенчески и социокултурни изяви на децата, както и за актуална социализация в прехода към училищен живот.

В резултат от научното изследване от значение са и педагогическите действия с цел преодоляване на негативните последици от влиянието на детската субкултура върху групата като цяло или върху конкретни деца. Съществено е разбирането, че появата на елементите на детска субкултура не е

едноактен процес, а приоритетно процес на натрупване на социален опит, както и своеобразен „иновативен“ подход на детето към околния свят, начин на възприемане и отразяване в собствената дейност на „модни“ течения и любими герои от произведенията за деца и пр.

Изследването е фокусирано към 6-7-годишни деца, техните учители и техните родители. Предполага се, че тази съвкупност от различни субекти - деца и възрастни ще оформи представата за детската субкултура и ще даде педагогически инструменти за нейното перманентно обогатяване. Предполага се, че насочеността на изследването ще постави изисквания към визията и съдържанието на образователната среда в детската градина и детската група, адекватни на изискването за естетическа и социокултурна „хигиена“ на обкръжението на детето.

Основното е осигуряване на качествени педагогически взаимодействия с влияние върху ориентацията на децата в спецификата на тяхната детска група, в отношенията към другите деца, както и върху овладяването от тях на начални умения за оценяване елементите на средата, в която живеят.

Конкретно изследователските намерения на автора на дисертационния труд са:

- Разкриване спецификата на детската субкултура, позиционирана в пространството на детската група – визия, сила на влияние и роля в процеса на социализация на децата;
- Разкриване разбирането и нагласите на 6-7-годишните деца относно феномена „детска субкултура“, както и оформяне на нейния събирателен образ;
- Разкриване разбирането и нагласите на родителите относно феномена „детска субкултура“, както и идентифициране на ролята им в този процес;
- Разкриване разбирането и нагласите на детския учител относно феномена „детска субкултура“, както и идентифициране на ролята му в този процес;
- Представяне на Комплексна методика с обобщени показатели за констатиращо изследване на феномена „детска субкултура“;
- Представяне на Идеен вариант за педагогическо взаимодействие с 6-7-годишните деца от подготвителната група, насочено към перманентно обогатяване на детската субкултура в пространството на детската група.

Съобразно посочените изследователски намерения за **ОБЕКТ** на настоящето дисертационно изследване *е детската група като социално образувание, независимо от формалната ѝ организация и регламентирано функциониране*. Визира се групата на 6-7-годишните деца преди постъпване в училище, която се разглежда като специфично детско общество с нейните социализиращи ресурси и социални формални и неформални взаимодействия. Визират се още образователните, възпитателни и социализиращи фактори с влияние върху надстроечния феномен „детска субкултура“.

Определянето на предмета на дисертационното изследване е на основание разбирането, че предметът трябва логически и по същество да отразява научната същност на обекта.

ПРЕДМЕТ на дисертационното изследване *е спецификата на детската субкултура в пространството на детската група, нейната роля и влияние за позитивни или негативни интеракции между 6-7-годишните деца*. Резултатите от изследванията приоритетно ще се анализират от аспект на ролята на детската субкултура за актуалната социализация на 6-7-годишните деца преди постъпване в училище. Взаимодействията между 6-7-годишните деца ще се изследват и анализират в двата плана – като позитивни или негативни, т.е. от аспект на възможностите им да

стимулират процеса на социализация на децата или да са предпоставка за появата на конфликтни ситуации, вербална или физическа агресия между тях.

Може да се обобщи, че субкултурната концепция е ценен инструмент за разбиране спецификата на социалния живот на децата в детската група – отношенията и взаимодействията в малките групи, наличието на интереси и предпочитания, различни дейности по инициатива на децата или предлагани от детския учител. И още, субкултурните практики са колективен социален проект, а не индивидуалистична нагласа – възможност за преодоляване на „суката“ (по израз на 6-7-годишните деца) в процеса на регламентирани занятия.

ЦЕЛИ на педагогическото изследване са:

- Разкриване съдържателните характеристики, насочеността и специфика на феномена „детска субкултура“, идентифицирани в условията на детската група от 6-7-годишни деца;
- Разкриване влиянието на ресурсите на детската субкултура върху процесите на социализация и поведенчески изяви на 6-7-годишните деца, преди постъпване в училище;
- Разкриване отношението на родители и детски учители към феномена „детска субкултура“, както и инструментите им за обогатяване на позитивните или преодоляване на негативните следствия от присъствието ѝ в живота на детето.

На основание ПРОГРАМНАТА ОРИЕНТАЦИЯ на изследователска дейност по проблема се оформя ХИПОТЕЗАТА:

Детската субкултура, идентифицирана в пространството на детската група е социален феномен, който стимулира активните взаимодействия между 6-7-годишните деца и съдейства за актуалната им социализация.

ПОДХИПОТЕЗА: В смисъла на научното предположение се предполага, че социалният феномен „детска субкултура“ в пространството на детската група се позиционира и в двата му варианта:

1. Оптимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират позитивни интеракции между 6-7-годишните деца и ще съдействат за актуалната им социализация.

2. Песимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират приоритетно негативни интеракции между 6-7-годишните деца и не съдействат за актуалната им социализация, поради причини като:

- ✚ Преобладаващи модели на проблемно поведение в детската група;
- ✚ Равнище на възможности за вербална и невербална комуникация;
- ✚ Прояви на егоцентризъм;
- ✚ Ниско равнище на емоционална и социална регулация на поведението;
- ✚ Преднамерено овладяване на образователното съдържание, неотчитащо спецификата на детската субкултура, липсата на анализ върху нейната насоченост и сила на влияние, както и върху акценти, свързани с овладяване на актуални социални компетенции от 6-7-годишните деца.

Доказването на издигнатата хипотеза и подхипотеза предполага наличие на проучвателни процедури за уточняване на индикаторите с позитивно или негативно влияние върху процеса на социализация на 6-7-годишните в условията на детската възрастова общност.

ЗАДАЧИ на изследването:

- Извеждане и анализ върху водещите условия за поява и характеристика на феномена „детска субкултура“ върху основата на теоретични проучвания в научното пространство на педагогиката, социологията и психологията;

Осъществяване на теоретично проучване и анализ на връзката култура - субкултура – същност, причини за поява, условия за разгръщане в предучилищна възраст;

- Проучване, дефиниране и анализ върху феномена „детска субкултура“ в условията на детската група на 6-7-годишните чрез конструирана комплексна методика с констатиращи функции, както и чрез система от обективни критерии и показатели за оценка на получените резултати;
- Разкриване спецификата на позитивните или негативните взаимодействия между 6-7-годишните деца, както и ролята и влиянието на субкултурните ресурси върху социализиращите практики в детската група, детските поведенчески изяви и индивидуални процеси на социализация;
- Оформяне на Идеен проект за педагогически взаимодействия с 6-7-годишните деца, включително педагогически решения относно обективно очертаните характеристики на феномена „детска субкултура“ и на възможностите за тяхното операционализиране в педагогическата практика в детската група.

ОРГАНИЗАЦИЯ на изследването - етапни процедури:

Предварителен етап. Разкриване спецификата на проблемната област – теоретично проучване и анализ върху базови ориентации, представени от различни автори в научната област на педагогиката, психологията, социологията, културологията и пр. Оформяне програмната ориентация на изследването. На този подготвителен етап се оформи концептуалната визия на дисертационното изследване.

Констатиращ етап на изследването.

Първа част.

- Разработване на **комплексна методика** за идентифициране особеностите на детската субкултура в пространството на детската група;
- Разработване на **критерии и показатели** за анализ и оценка на ролята и влиянието на детската субкултура в детската група върху позитивните или негативни интеракции между 6-7-годишните деца от групата;
- Разработване на **критерии и показатели** за анализ и оценка на разбирането и отношението на педагози и родители относно явлението „детска субкултура“ – позитивни и негативни аспекти;
- Определяне контингента за изследвания по проблема – **26 - 6-7-годишни деца от една детска група, 20 родители и 20 учители на деца от подготвителна група;**
- Определяне на времева рамка за провеждане на емпиричното изследване. Изследването бе проведено през периода от април, 2019 до април, 2020 година. Обработката на резултатите – май, 2020 до май, 2021 г.

Втора част.

- Проучване спецификата и равнището на социални взаимодействия в подготвителната група на 6-7-годишните – водещи фактори, позитивни и негативни резултати и следствия;
- Проучване, дефиниране и анализ върху феномена „детска субкултура“ в условията на детската група на 6-7-годишните чрез конструирана комплексна методика с констатиращи функции, както и чрез система от обективни критерии и показатели за оценка на получените резултати;
- Детските учители за детската субкултура – анкетно проучване с цел установяване на равнището на разбиране, приемане и оценка на субкултурните тенденции в детската група и влиянието им върху процесите, свързани със социализацията на децата преди постъпване в училище;

- Родителите и детската субкултура – оценка на родителските нагласи относно предпочитанията, интересите и отношението на децата им към „модните“ тенденции в социопространството.

Детската субкултура в пространството на детската група – заключителен етап на изследването

- Обобщения и анализ на резултатите от проведените констатиращи изследвания и оформяне на водещи тези относно спецификата на детската субкултура в пространството на детската група;
- Доказване на издигнатата хипотеза и подхипотеза на основание използване на статистически методи;
- Синтезиране на резултатите от изследванията и оформяне на Идеен проект за педагогическо взаимодействие с 6-7-годишните деца и перманентно обогатяване на детската субкултура в групата и преодоляване на негативните ѝ влияния;
- Представяне на изводи относно работата на педагози и родители по проблема. Представяне на изводи и препоръки за педагогическата практика.

Ръководни за всеки етап от проведеното изследване са подходите: хуманистичен; личностно-ориентиран, ценностен и системен, свързани с осигуряването на социална среда за стимулиране на интересите, индивидуалността, свободната изява на личността и разкриване на индивидуално-личностния потенциал на всяко конкретно дете. В дисертационната разработка са отчетени изискванията на водещите общоприети принципи за научно изследване, както следва: **плурализъм** на изследователското мислене; образователната практика като критерий и проверка за научната и социална значимост на получените теоретични резултати; фактологична аргументация на базата на обективно измерими параметри от собствените изследвания; приемственост, целенасоченост и целесъобразност на всеки от елементите на изследователската дейност.

Инструментарий за изследователски процедури по проблема:

Първо: Теоретично проучване – Проучване и анализ на литературни източници по проблема – педагогически и психологически тези относно развитието, възпитанието и социализацията на детето от предучилищна възраст. Проучване и анализ върху характерните прояви на детската субкултура - анализ на връзката култура - субкултура – същност, причини за поява, условия за разгръщане в предучилищна възраст и възможности за обогатяване в пространството на детската група.

Второ: Констатиращи проучвания

- **Комплексна методика за проучване и оформяне** визията на детската субкултура в групата на 6-7-годишните деца; **за изследване спецификата и отношението** на 6-7-годишните деца към субкултурни ресурси, характерни за пространството на детската група - въпросници, интервю, ситуации и пр. насочени към събиране на информация от децата относно интереса им към игри, музика, мода, детски сериали, любими анимационни герои и пр.; **за разкриване спецификата на взаимодействията** между децата – позитивни и негативни интеракции, причини за появата и възможности за преодоляване;
- **Анкетни проучвания** сред детски учители и родители относно разбирането и отношението им към на субкултурата на 6-7-годишните деца;
- **Статистически методи** за обработка и анализ на резултатите от проведените изследвания.

В резултат на разбирането за ролята, значението и влиянието на детската субкултура върху поведенческите изяви на детето, а като следствие и върху процесите социализация, възпитание и ориентация на 6-7-годишните в обкръжението и преди всичко в училищната среда и необходимостта от перманентна оценка на социално-

педагогическа среда в смисъла на възможностите за преодоляване на негативните интеракции между децата се изведоха **критерии, показатели и индикатори (включени в глава трета на труда).**

Всяка от главите на дисертационния труд може да се приеме за самостоятелна разработка с насоченост към отделните аспекти на общия, изследван проблем и осигурява неговата цялостност и завършеност.

ГЛАВА ПЪРВА. Социалното пространство на детската група – визия и влияние върху развитието, възпитанието и социализацията на детето от предучилищна възраст. Теоретична основа на изследването.

В първи параграф са представени са различни теории и тези в научното пространство, разкриващи психосоциалната характеристика на детето от предучилищна възраст и неговото детство. Постигането на социокултурна хармония на детето от предучилищна възраст с околния свят е част от приоритетите на педагогическата наука и нейното практическо приложение. Всъщност много важно е да се изследва и анализира връзката „детство – дете от предучилищна възраст - социален свят“.

В научната литература съществуват множество теории, постановки, тези, концепции, свързани с детството. Множество авторски позиции са свързани с емоционалното, нравственото, познавателното, социалното развитие на децата. Показателни в този смисъл са публикациите на автори като: Абраменкова, В. В. (2000; 2002), Адлер, А. (1995), Баева, М. (2009), Батоева, Д. (1985), Балабанова, М. (2013), Божович Л. И. (1968; 2008), Виготский, Л.С. (1986), Гюров, Д. (1999; 2009), Гюрова, В. (2000; 2009), Делчева, Т. (2005), Джорова, Бл. (2012), Дерменджиева, С. (2009), Джонев, С. (1996), Карагяурова, Д. (2010), Крейн. У. (2007), Кон, И. С. (1985; 1988; 2003), Колева, М., (2008, 2010, 2011, 2013), Колев, Й. (2011), Лисина, М. & Димитров, И. (1982), Мухина, В.С. (1975), Пиаже, Ж. (1992), Пиръов, Г. (1993), Роджърс, К. (1994), Русинова, Е. (2006), Смирнов, А. (1980), Петрова, Е. (1995), Узнадзе, Д. (1985), Шалаева, С. Л. (2007), Щеглова С. Н. (2000; 2003), Щайнер, Р. (1995), Щетинина, А. М. (2000), Янакиева, Е. (2008), Вее, Н. and Boyd, D. (2010), Davis, D. (2011), Kohlberg. L. (1968), Thelen, E. and Smith, L.B. (2006) и др.

В периода на предучилищното детство детето за първи път има възможност да заеме позицията на втори субект във възпитателното взаимодействие, защото вече се превръща в реален, относително пълноценен субект на собствената си дейност и взаимоотношенията.

Във втори параграф на първа глава се отдава се значение на детската група като социално общество за актуални взаимодействия между децата. Тази възраст е много важна за откриване от детето на собствената уникалност и тази на другите, поради факта, че през този период се развиват и усъвършенстват познавателните интереси на децата и започват да се удовлетворяват социалните им потребности. Става дума за период на въвеждане на детето в света на социалните отношения, усвояване на определени норми, спазване на определени правила. От съществено значение са процесите, свързани с обогатяване на детските взаимоотношения и изява на детската група като субект на междугруповите взаимодействия и отношения. Тези процеси са акцент в теоретичните постановки и изследвания на автори като Д. Димитров, А. Петровски, В.В. Абраменкова, В. Агеев и др.

На основание теоретичното проучване в дисертационния труд може да се обоснове изводът, че проблемът за мястото на детето в детската група и възможностите за социалното и индивидуалното му развитие в нея и чрез нея не е достатъчно проучен. Важно е да се разкрие ролята на средата, в която живее и се развива детето, социалния му статус и моделите на поведение в групата. В труда се оформя и изводът, че детската

група е съществен фактор за пълноценното личностно развитие на децата от предучилищна възраст, защото в нея те осъществяват социални взаимодействия; възможност за свободна самоизява, самоутвърждаване и самоусъвършенстване, самостоятелност; подпомага се формирането на Аз-образа, самосъзнанието и идентичността; овладяват се социално одобрени модели на поведение и взаимодействие. Определена необходимост представлява изясняването значението на статуса на детската група, разглеждана като предпоставка за успешна социализация.

В трети параграф на първа глава са представени основните фактори за социално научаване от детето в предучилищна възраст - социално учене в детската градина и семейството. Конкретните педагогически изследвания насочват и към многообразието от фактори с влияние върху процеса на т.нар. социално учене на детето във възрастта на предучилищното детство в семейството или детската градина. Естествено е да се отбележи, че днес, както педагогическата наука, така и педагогическата практика, трудно намират най - успешните модели за взаимодействие с децата на 21 век, в този смисъл и най-адекватните параметри на социалното учене от аспект на перспективното развитие на детето.

Социалното учене на детето от предучилищна възраст, неговата организация и съдържание в условията на детската група е съществен фактор за появата на позитивни или негативни социални взаимодействия между децата. Наред с познавателната дейност, този процес се регулира от детската игрова дейност, неформалното общуване, продуктивните творчески дейности на децата – рисуване, моделиране, дейности по избор, спортни занимания и пр. Тези дейности и участието на децата в тях трябва да предлагат модели на взаимодействия, така че резултатът, т.е. социалното научаване да е базата, върху която се разгръща детската социална компетентност, дори при появата на стрес, травма, дискомфорт, агресивност. Именно в дейностите и чрез тях детето от предучилищна възраст трябва да овладява основите на определен тип социална култура, както и да получава удовлетвореност от мястото му сред останалите деца и възрастни - да се чувства значим и равнопоставен партньор в социокултурната общност.

ГЛАВА ВТОРА. Субкултурата и нейното влияние върху развитието на детето от предучилищна възраст - теоретични проучвания върху проблема.

В първи параграф на тази глава се разглежда подробно социалното явление „детска субкултура“ в научното пространство. Взети са предвид водещи тези и схващания на редица автори. Различните подходи при определяне на понятието „култура“, както и резултатите от научните изследвания и анализи, я представят като една от основните и най-важни категории в контекста на социалните науки. Проучванията ни в областта на субкултурата са основание за извода, че субкултурите не могат винаги, във всички случаи да бъдат описани като пълноценно изкуство или като култура от висока класа. В настоящето педагогическо изследване феноменът „култура“ се разглежда в контекста на ценностите, обичаите, традициите, поведението, методи на комуникация, които хората предават от поколение на поколение и споделят като част от определени социални групи.

Във втори параграф на тази глава се разглеждат различни постановки относно същността на социалното явление „субкултура“ във възрастта на детството.

В научната литература феноменът „детска субкултура“ се разглежда от различни аспекти и от автори, представители на различни научни школи. Изследвания върху тази проблематика присъстват в научните трудове на В. В. Абраменкова, Н. Я. Болшунова, Н. В. Иванова, Я. Л. Коломински, В. Кудряцев, Т. И. Алиева, С. Н. Майорова-Щеглова, М. В. Осорина, В. Барова, И.Тепавичаров, Д.Димитров, М.Колева, С. Дерменджиева, М.Баева, Л.Малинова, Б. Ангелов, Д.Гюров, В.Гюрова, Е. Янакиева, Е. Събева, Х.

Недялкова и много други. Обобщено в научните им публикации на първо място се разглеждат особеностите и характеристиките на детската субкултура сред учениците. Проучването на проблема детска субкултура в предучилищна възраст практически не се анализира, което определя научното значение на настоящето дисертационно изследване. Независимо от различните автори тълкувания на феномена детска субкултура обединяваща е тезата, че нейните психолого-педагогически характеристики имат водещо значение за детското развитие.

Според различните автори детската субкултура, представлявайки автономна социокултурна реалност, чиято позиция във връзка с универсалната човешка култура е подчинена, което се дължи на факта, че детската общност на всяко общество има свой собствен език, използва своите форми на взаимодействие, придържа се към собствените си морални регулатори на поведение.

В обобщение - анализът върху постановките на различните автори, относно разглежданата проблематика очертава няколко съществени противоречия, а именно:

- Нуждата на обществото да намери ефективни начини за образование в културата на подрастващото поколение и липсата на конкретни насоки за ползване формиращата роля на детската субкултура; Развитие на теоретичните основи на културното образование или образование в култура за деца от предучилищна възраст и липсата на теоретична обосновка за развитие на детската субкултура - съдържание, структура, функции и етапи на нейното развитие;
- Необходимост от цялостно социално-личностно развитие на децата от предучилищна възраст в системата на предучилищното образование и липсата на цялостен подход към феномена „детска субкултура“;
- Необходимост от културно образование чрез нови форми и методи на работа с децата от предучилищна възраст и неадекватността на педагогическата подкрепа за перманентното обогатяване на субкултурните ресурси.

В **трети параграф** на втора глава се обръща внимание на ролята и значението на детската субкултура в пространството на детската група. Съвсем естествено е детските субкултурни реквизити да са с особено значение в пространството на детската група. Именно в това социално образувание, макар и с формална организация, детето предлага инициативи, интереси, моди и увлечения на другите деца и търси тяхната подкрепа и активни взаимодействия. Именно в този процес на „обмяна“ на информация се поставят основите на детската социализация, а в групата се заражда явлението „групова социалност“.

Прегледът на научната литература по проблема на детската субкултура дава основание да се констатира, че субкултурата представлява неинституционализирана форма на социално детско образование, регулираща взаимодействието на децата в собствената група и на ниво подгрупи. Носителят на основните детски ценности е детската общност, която ги предава чрез подходящи традиции, обичаи, ритуали и т.н. По този начин детската субкултура е вариант на широко разпространения в обществото процес на предаване на културен и социален опит от поколение на поколение.

ГЛАВА ТРЕТА. Специфика, динамика и особености на детската субкултура в пространството на детската група - констатиращи изследвания. Тази глава е посветена на проведеното изследване, организация, използвани методики и анализи на получените резултати.

Водещата цел на дисертационното изследване е насочена към конструиране визията на детската субкултура в условията на детската група и мястото ѝ в системата от елементи на образователния процес в прехода към училищен живот. **Конкретно, констатиращото изследване е позиционирано върху:**

- Разкриване съдържателните характеристики, насочеността и специфика на феномена „детска субкултура“, идентифицирани в условията на детската група от 6-7-годишни деца;
- Разкриване влиянието на ресурсите на детската субкултура върху процесите на социализация и поведенчески изяви на 6-7-годишните деца, преди постъпване в училище;
- Разкриване отношението на родители и детски учители към феномена „детска субкултура“, както и инструментите им за обогатяване на позитивните или преодоляване на негативните следствия от присъствието ѝ в живота на детето;
- Статистическа обработка на резултатите от проведените изследвания чрез софтуерен продукт IBM SPSS.

За целта на настоящето изследване, за постигане на неговите цели и доказване на издигнатите хипотези е конструирана **Комплексна методика за изследователска дейност, включваща:**

- Нестандартизирана беседа за оформяне визията на детската субкултура в групата на 6-7-годишните деца;
- Проективна методика за изследване особеностите на междуличностните взаимоотношения между децата (в детската група) на Рене Жил (модифицирана);
- Нестандартизирана беседа за проучване равнището на влияние на субкултурните ресурси върху поведенческите изяви на 6-7-годишните деца;
- Нестандартизирана беседа за отчитане степента на възможни прояви на просоциално поведение на 6-7-годишното дете в условията на детската група;
- Анкета с детски учители на тема: „Вашата детска група – взаимодействия и проблеми“;
- Анкета с родители на тема „Моето дете и неговите интереси“;
- Статистически методи за обработка и анализ на резултатите от проведените изследвания.

Обработката на резултатите от проведените изследвания е на основание конкретизираните критерии, показатели и индикатори, както следва:

Относно първи критерий - визия на субкултурата в детската група през погледа на 6-7-годишните деца - се проведе изследване посредством метода: „Нестандартизирана беседа за проучване интересите на 6-7-годишните деца към субкултурните ресурси“. Организацията на изследването и резултатите от него са представени в първи параграф на трета глава.

Резултатите от проведеното констатиращо изследване показват, че децата от предучилищна възраст обичат да събират различни предмети, вещи, модели, природни материали и пр. Колекционирането е систематизирана сбирка от ценни за тях предмети, което се характеризира като свободна проява на техните интереси и желания. Но малките нещосъбирачи колекционират единствено за удоволствие и игра. Почти всяко дете колекционира нещо интересно. Съвременните деца имат различни интереси и предпочитания, продиктувани от инвазията на пазара и събират привлекателни и модни за обкръжението предмети. В този смисъл различните поколения деца имат различни предпочитания и най-често колекционират - салфетки, картички със звуци, ухания и цветове, картинки, писма по пощата, серии марки с животни, растения, превозни средства и пр., капачки, картинки от дъвки, чип-карти на Покемон или Ю-ги-о и др. Колекционирането на играчките от шоколадови яйца е класика. Нужно е да се отбележи, че съвременните деца оформят своите колекции, провокирани от детски

анимационни филми и игри за андроид. Колекционерството е полезна дейност за децата – тя им предоставя различна информация и ги учи на значими умения. Помага им да бъдат отговорни, търпеливи, да се развият у тях организираност, математически умения (броят, групират, сравняват), постоянно да следи за нещо липсващо и съответно неговото допълване, задаване на въпроси, развитие на мисленето, паметта, общуването и пр. Макар, че колекционирането е хоби сред децата те обичат и да рисуват, да играят, да моделират и конструират, което също е в смисъла на разгръщането на детската субкултура. Нужно е обаче да се акцентира и върху икономическите аспекти на тези детски дейности - по повод всяко актуално анимационно филмче и игра за деца се предлагат модели на герои, карти, пластмасови играчки, албуми за тях и пр., което по същество затруднява родителите и детските заведения за удовлетворяване интересите на децата, а в този смисъл и за обогатяване на детската субкултура.

Обобщени изводи:

Социалните взаимодействия между децата в групата са ясно изразени. По време на наблюдението се установи, че децата влизат в групови игри, някои играят с едно-две деца, други се групират по четири (при игра „Не се сърди човече“ например) и не позволяват да дойде пети. Едни от тях имат приятели сред връстниците, други нямат или нямат много. По мнение на децата човек може да си намери приятели, когато всеки ден си играе с него, когато и двамата харесват едни и същи неща, харесват дадена игра, или две или три момчета събират карти на „Бролстарс“ (Brawl Stars) или „Майнкрафт“ (Minecraft), колекционерска фигурка Zomlings (малка играчка зомби), играчки на любими анимационни герои, в т.ч. коли Макуин, кукли Барби, играчки Пижамки маски, кукли Лол, принцеси, играчки животни, динозаври, мотори, пъзели и др. Децата от групата харесват и герои като Bibi, Piper, Sandy, Бо (Bo), Crow от Бролстарс. Бролстарс (Brawl Stars) се води масова мултиплейър онлайн игра, която се сваля на платформата Android чрез приложението Google play на почти всеки модел телефони. По същата аналогия се определя и играта Майнкрафт (Minecraft).

Всъщност, може да се определи, че визията на детската субкултура в пространството на детската група е доста динамична величина. Много и различни са субкултурните ресурси, децата се отнасят с интерес към тях, имат предпочитания към конкретни „модни“ тенденции в занимателната индустрия. Най-важното е, че именно субкултурните ресурси – игри, играчки, песни, клипчета, анимационни герои и пр. са съществени фактори за появата на групови образувания, за приятелство или за оценка на поведението на другите, както и на собственото поведение. Другото съществено следствие от проведеното изследване е това, че средата в детската група е фактор за регулация на детските взаимодействия, както и за появата на позитивни или негативни поведенчески изяви.

Във **втори параграф** на трета глава се проследява мястото на детската субкултура в пространството на детската група - ресурси и динамика на влиянието върху социалното развитие и поведенческите изяви на 6-7-годишните деца, преди постъпване в училище.

Идентифицирането на субкултурните ресурси и тяхното влияние върху позитивните или негативни поведенчески изяви на 6-7-годишните деца преди постъпване в училище в изследването се осъществи на основание методите (Критерий 2. Равнище на социалност на детската група като социална общност и ролята на субкултурните ресурси в този процес):

Първи метод. Проективна методика за изследване особеностите на междуличностните взаимоотношения между децата (в детската група) на Рене Жил (модифицирана).

Втори метод. Нестандартизирана беседа за проучване равнището на влияние на субкултурните ресурси върху поведенческите изяви на 6-7-годишните деца.

Трети метод. Нестандартизирана беседа за отчитане степента на възможни прояви на просоциално поведение на 6-7-годишното дете в условията на детската група.

Резултатите от проведеното изследване **по първи метод** предоставиха информация за социалната характеристика на групата. В т.ч. се включват междуличностните взаимоотношения между връстниците, както и поведенчески характеристики на самото дете – общителност, просоциално поведение, инициативност, агресивност, конфликтност, изолация и пр. Чрез използвания картинен материал и допълнителни въпроси, във всяка от ситуациите детето регистрира характеристики на своето поведение, отношение към себе си и другите - близост или отдалеченост, роля на лични емоции, преживявания, потребности. Резултатите оформят приоритетно позитивната визия на изследваната детска група от 6-7-годишни деца, преди постъпване в училище. Факторите за това са различни – от времето, в което децата са заедно в една група (от първа до четвърта), до общите интереси и влиянието на неформалните взаимодействия чрез субкултурните ресурси, битувачи в групата.

Резултатите от констатиращото изследване **по втори метод** показват, че децата имат разнообразни интереси относно субкултурните ресурси. Същевременно показателни са възможностите на тези ресурси да влияят върху взаимодействията на децата с техните връстници. Формират се умения за общуване, за съвместна дейност и самоорганизация.

Графика №1

Констатираните резултати от проведеното изследване не се отличават от стандартното състояние на взаимодействията между децата в детската група, включително и на 6-7-годишните. Децата на тази възраст притежават влечения и интереси към субкултурните ресурси – игри, филми, анимация, модели на герои, музика, облекло, надписи и пр. И това е естествен процес, поради фактът, че те ежедневно общуват и взаимодействат с тях или са в тяхната културна среда. На диаграма №13 се вижда наличието на влияние на субкултурните ресурси върху поведенческите изяви на 6-7-годишните деца. Преобладава процента на средно ниво на влияние (85%) на субкултурните ресурси, като тук попадат повечето от половината изследвани деца. Те са активно-социални, удовлетворяват своите потребности и интереси, взаимодействат с връстниците, влизат в добронамерен и толерантен тон с другите, действат организирано и неконфликтно. Този минимум групови взаимоотношения формират у децата умения за общуване, за съвместна дейност, самоорганизация. Наблюдава се и отсъствие на т.нар. групова сплотеност, по отношение на включване на всички деца. Създават се групировки от по няколко деца и се пренебрегват част от децата от групата – преди всичко такива, които нямат

утвърдени приятели и изпитват дискомфорт в социалните контакти. Наблюдава се малък процент – 15% - високо равнище на влияние и 0% - ниско равнище на влияние.

Важна роля за възпитанието на децата принадлежи на детската градина и детската група, които предоставят възможности за активни взаимодействия с връстниците. Попадайки в детския колектив, детето ще намери мястото си сред останалите, ще овладее нормите на поведение, което е изключително важно за социализацията му. Много важно е тези процеси да са съпътствани от достатъчно и значими за целта средства, форми и методи, предлагани от детския учител. Същевременно много важна е възможността на децата да се самоорганизируют, да използват своите любими занимания, интереси, активности в различни насоки и конкретни знания за осъществяване на позитивни, емоционални и рационални контакти с цел социализация. В този смисъл и ролята на субкултурните ресурси в пространството на детската група и отношението към тях на детския учител и родителите. Създаването на субкултурна среда за взаимодействия между 6-7-годишните е част от съществените задачи на детския учител в групата – задачи с образователен, поведенчески и социализиращ характер.

Резултатите от проведеното изследване **по трети метод** показват, че в процеса на своето социално развитие 6-7-годишното дете овладява различни социални умения, чрез които се включва в изпълнението на различни дейности, които се отразяват най-вече в колективните дейности и тяхното просоциално поведение в групата. За установяване степента на проявление на просоциално поведение и ролята на субкултурните ресурси в този процес на 6-7-годишните деца от изследваната група се поставиха конкретни въпроси, свързани с приятелството, взаимоотношенията между децата и наличието на субкултурни ресурси в детската група. Отчитането проявите на просоциално поведение на децата в групата и тяхната специфика е база за установяване на субкултурните влияния върху този процес.

Графика №2

Обобщени изводи: За оценката на равнището на просоциалното поведение на децата от изследваната група е нужно да се уточни, че то трябва да е следствие от различни фактори, обстоятелства и ситуации. На първо място естествено са индивидуалните характеристики на децата - 6-7-годишните имат почти оформен статус в детската група, оценяват и се самооценяват, ръководят се от правилата и изискванията на групата в процеса на дейността. В тази най-обща характеристика на децата и групата се вписват и резултатите от проведеното изследване. Разкриват се характерни признаци на проява на просоциално поведение на децата – желание да играят заедно, да общуват с определени деца, да поддържат приятелство, да се ръководят от действията на анимационен герой и пр. Същевременно липсват ясно изразени ситуации на позитивни или негативни изяви – доста динамични са изявите на социалното поведение. Въпреки тази динамика в отношенията между децата 77% от тях

заявяват, че не общуват с деца, които не харесват. Може да се направи изводът, че в тази възраст започват да се развиват процеси, свързани с личностното развитие на децата – да се оформят приятелства по определени критерии, да са идентифицират лидери, да се появяват т.нар. отхвърлени деца или деца с отрицателен социален статус в детската група. Детето в тази възраст често променя нагласите си към останалите деца в групата като промяната е свързана с временните, създаващи се ситуации – поведенчески, социални, обучаващи.

В смисъла на тази тенденция може да се определи, че не малка е ролята на субкултурните ресурси, битувачи в детската група за спецификата на детските взаимодействия и поведенчески изяви. Очаквано е децата от предучилищна възраст да проявяват любопитство и любознателност към пространството на субкултурните ресурси. Причината за това са най-разнообразни – от всекидневното взаимодействие с възрастни и връстници, през дейностите и игрите, в които децата участват, до ролята на средствата за масова информация и комуникация и пр.

В параграф три на трета глава са представени резултатите и анализът им на основание критерият „Равнище на разбиране, приемане, нагласи и оценка на субкултурните тенденции в детската група през погледа на педагози и родители“ (критерий 3).

Сериозен фактор за разкриване и провокиране на процеса на обогатяване и оценка на детската субкултура, във формален или неформален план са педагозите и родителите, които дават възможност на децата да осъществят собствените идеи, желания и интереси. Същевременно за целта на изследването е важно да се констатира разбирането на педагози и родители, относно детската субкултура, както и отношението им към този процес. Всъщност, важно е да се констатира доколко педагози и родители осмислят необходимостта от стимулиране на детските интереси по отношение на детското социално и познавателно развитие, както и по отношение на възможностите за активно общуване с връстниците си.

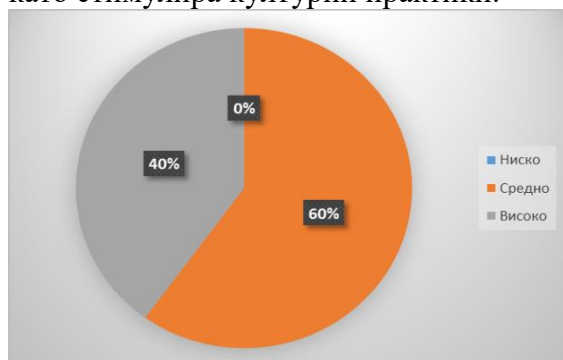
В отговор на тези въпроси в параметрите на настоящето изследване се проведеха две анкетни проучвания, както следва:

- Анкета с детски учители на тема: „Вашата детска група – взаимодействия и проблеми“.
- Анкета с родители на тема „Моето дете и неговите интереси“.

Обобщените данни от проведеното анкетно проучване с детски учители разкриват спецификата и равнището на социални умения на 6-7-годишните деца, както и какви са поведенческите им изяви в пространството на детската група.

Според детските учители, включени в изследването, резултатите показват, че действията на децата от предучилищна възраст са съобразени и приоритетно обусловени от техния социален опит и предпочитания. Проявяват интерес към субкултурните ресурси – избират игрови действия, изразяват своите предпочитания и интереси, подражават на възрастни или любим анимационен персонаж. Учителите наблюдават наличие на проблем по отношение на взаимоотношенията в детската група, наличие на конфликти, както понякога и на негативно социално поведение. Според тях, в рамките на играта се проявяват специфичните характеристики на субкултурата, като децата проявяват избирателна активност по отношение на субкултурните ресурси. Децата се ръководят от своите чувства, емоции, моди и пр. Всичко това оказва съществено влияние върху развитието на детето, затова тук ролята на учителя е много важна. Необходимо е да предлагат нови механизми, модели, с които да се преодоляват настъпилите конфликтни ситуации в детската група, а субкултурните ресурси да насочват към позитивизъм. Конкретните действия трябва да са насочени към перманентното обогатяване на съдържателните компоненти на детската субкултура.

Необходимо е детският учител да хармонизира отношенията между децата в групата, като стимулира културни практики.

Графика №3

От проведеното анкетно проучване чрез **втори метод** най-общо количествените данни показват, че 60% от родителите имат високо равнище на информираност и отношение към интересите на собствените 6-7-годишни деца, а 40% - средно равнище.

Видно е, че родителските нагласи в преобладаващата си част са насочени към „понякога“ - (106 пъти) или към „да“ (89 пъти), а към „не“ – (27 пъти), което идва да покаже, че средно статистически родителите се интересуват от заниманията на собствените деца. Показателно е, че всички родители са забелязали, че децата им имат любими игри, филми, песни, играчки и пр., макар да смятат, че приоритетно тези интереси са продиктувани от желанието да подражават на връстници, на възрастни или рекламни продукти. От друга страна родителите, които познават добре децата си отчитат ролята на познавателните интереси на децата, което е добър показател за равнище на детското развитие. Същият брой родители са определили, че тяхната намеса е от особено значение за разгръщането на детските интереси и че е важно родителите да имат отношение към тяхното обогатяване. В този смисъл са и отговорите, свързани с наблюдателността на родителите относно това, което вижда, слуша и възприема детето им от информационните средства – родителите следят за детските предпочитания, както и ги коригират, когато е необходимо. С други думи е налице контрол, който може да се приема и като стъпка към забраните, налагани на детето в семейството. Същевременно, не-малка част от родителите често не са си поставяли задачата да свържат детското развитие с притежаваните от децата им субкултурни ресурси. Съвсем естествено е този процес трудно да се контролира от родителите, защото най-често приоритетни са желанията на децата! А и предложенията на пазара са ограничени от аспект на влияние върху многообразието на детското развитие. Интерес за изследването предлагат отговорите на въпросът, свързан със свободното време на децата. Най-често са заниманията им в Интернет с т.нар. информационни средства – 17 от 20 отговора с „да“ и 3 с „понякога“. На следващо място са самостоятелните занимания и накрая помощ у дома. Най-несигурни са родителите по повод връзката развитие на детето (познавателно, емоционално, нравствено и пр.) – предназначение, качества и роля на закупуваните субкултурни ресурси – игри, играчки, дискове, телефони, дрехи, училищни пособия и пр. И това е естествено – често по външния облик на един предмет трудно може да се определи неговия замисъл относно развитието на детето. Много важно е тук да се насочи вниманието и към художествената и естетическа стойност на песните, клипчетата, филмите и различните предавания и пр., на които също често родителите не обръщат внимание. Играчки като пистолети, бомби, пушки, кукли Барби и принадлежности също трудно трябва да се вписват в детското ежедневие.

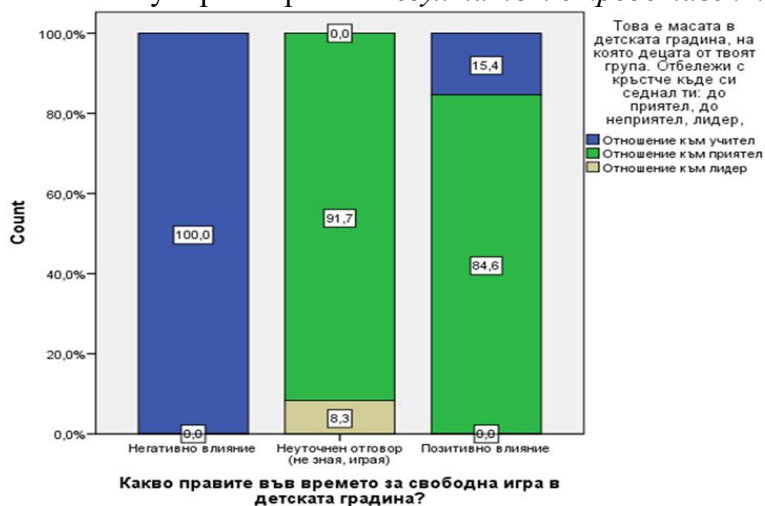
В параграф четири на трета глава е представена статистическата обработка на резултатите от проведените изследвания.

Статистическата обработка и анализ на емпиричните данни от проведените изследвания в дисертационния труд е извършен с помощта на софтуерен продукт IBM SPSS. Съобразно целите, задачите на емпиричното изследване, както и от вида и обема на получените данни бе направен подбор на подходящи статистически методи.

Анализът на резултатите от проведените изследвания с деца от предучилищна възраст установи следните статистически зависимости:

Статистическа зависимост се наблюдава между отношението на детето към другите и времето за свободна игра в детската градина в графика №63. На нея се вижда, че тези, които са дали неуточнен отговор – незная, играя и пр., от тях 91,7% имат отношение към приятел, 8,3% отношение към лидер, а при тези, които са позитивно повлияни 84,6% - отношение към приятел, а 15,4% отношение към учител. Като в колона позитивно влияние отношение към лидер е 0%, а в колона неуточнен отговор отношение към учител е 0%. Негативно влияние е 100%, като тук попада само 1 дете (графика №63).

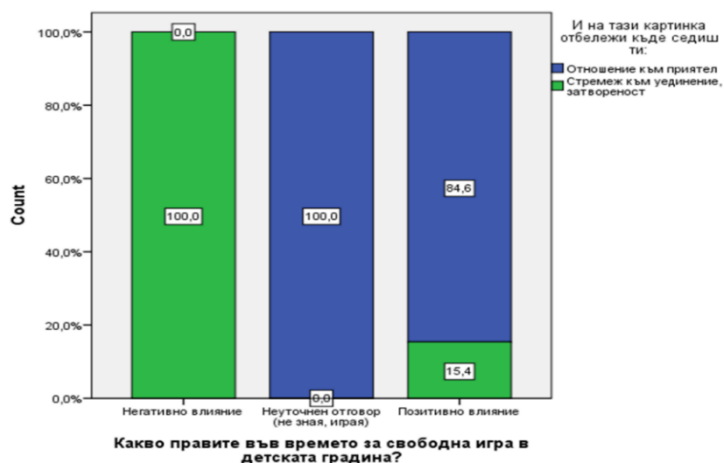
Въз основа на стойността на Коефициента на Крамер се измерва силата на връзката между двете променливи. Можем да видим, че стойността на $V=0,448$ (коефициент на Крамер, попадайки в диапазона $0,3 < 0,448 < 0,7$, което е показател на наличие на умерена връзка. Резултатът е представен на графика №4.

Графика №4

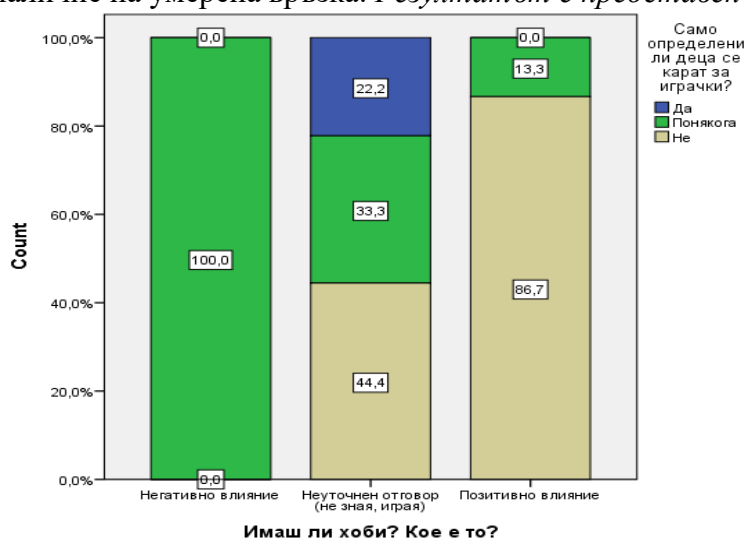
На графика №5 се вижда наличието на статистическа значима връзка между отношението на децата към другите и отново времето за свободна игра. Тук в първата колона негативно влияние попада 1 дете (100%), но връзката е значима и с други съотношения – тези, които са дали неуточнен отговор - 100% отношение към приятел, 0% са стремеж към уединение, а при тези, които са позитивно повлияни са 84,6 % са към приятел и 15,4% са стремеж към уединение.

Можем да видим, че силата на връзката между двете променливи е $V=0,602$ (попадайки в диапазона $0,3 < 0,602 < 0,7$), което е предпоставка за наличие на умерена връзка. Резултатът е представен на графика №5.

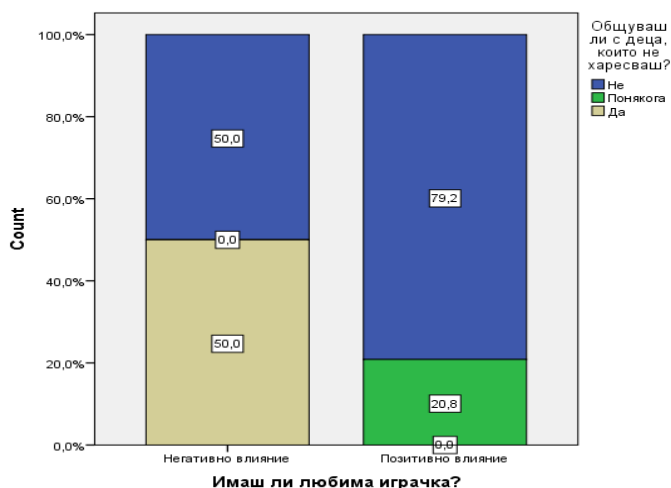
Графика №5

Резултатите на графика №6 показват в първата колона негативно влияние резултат от 100%, но в него попадат само 2 деца. Във втората колона се вижда, че 44,4% от децата се карат с определени деца за играчки, 33,3% го правят понякога, а останалите 22,2% не го правят. Докато при тези, в колона позитивно влияние - 66,7% от децата не се карат с определени деца за играчки, останали 13,3% понякога го правят, като нито едно дете не е посочили тук, че го прави (0%). Можем да видим, че силата на връзката между двете променливи е $V=0,478$ (попадайки в диапазона $0,3 < 0,478 < 0,7$), което е предпоставка за наличие на умерена връзка. Резултатът е представен на графика №6.

Графика №6

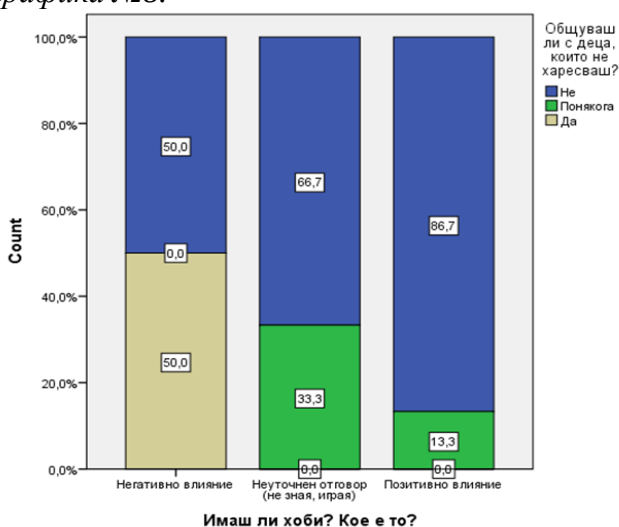
На графика №7 в колона позитивно влияние 79,2% общуват с деца, които не харесват, а 20,8% понякога не общуват с деца, които не харесват, докато в колона негативно влияние попадат само 2 деца с процентно съотношение 50/50. Стойността на коефициента на Крамер $V=0,520$, което показва, че връзката е на границата между умерената и силната. Резултатът е представен на графика №7.

Графика №7

Статистическа зависимост се открива и между въпросите „Общуваш ли с деца, които не харесваш?“ и „Имаш ли любимо хоби? Кое е то?“ отговорите, на които ни дават информация за наличието на субкултурен ресурс хоби и поведенческите прояви на детето спрямо своите връстници (графика №8). На нея се вижда, че тези, които са дали неуточнен отговор – незная, играя и пр., от тях 33,3% понякога общуват с деца, които не харесват, а останалите 66,7% не го правят. В колона позитивно влияние на графиката 86,7% от децата не общуват с деца, които не харесват, а останалите 13,3% понякога го правят. Като в колона негативно влияние, процентното съотношение е 50/50 - тук попадат само 2 деца.

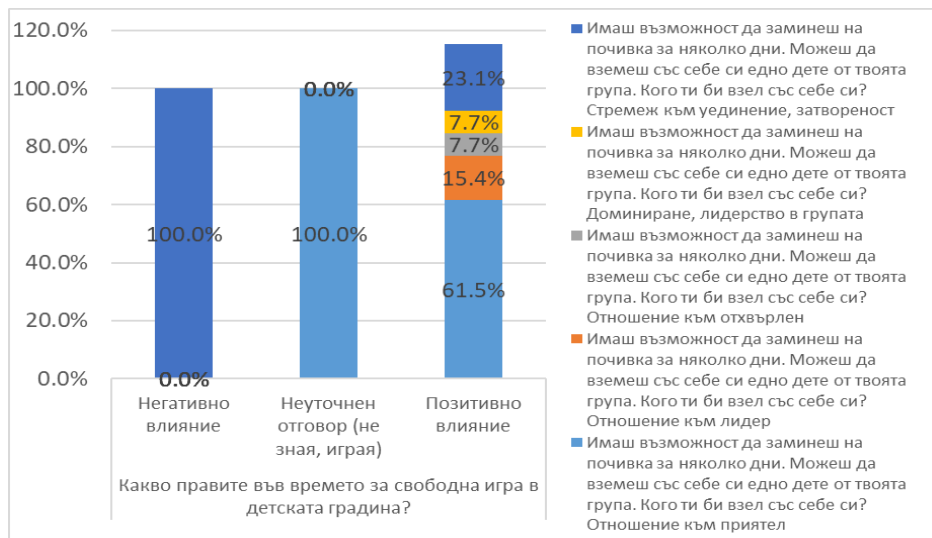
Въз основа на стойността на коефициента на Крамер можем да видим, че силата на връзката между двете променливи е умерена, като $V=0,520$. Резултатът е представен на графика №8.

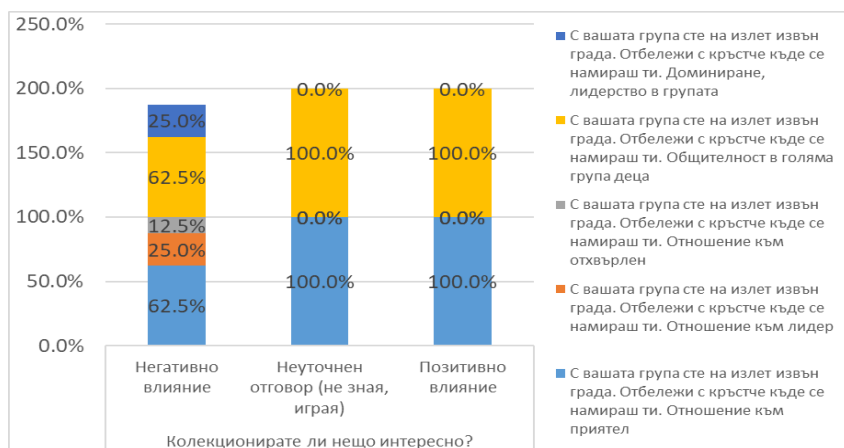
Графика №8

Резултатите на графика №9 в първата колона негативно влияние показва резултат от 100%, но в него попада само 1 дете. Във втората колона, резултатът е също 100%, но вече тук попадат 12 деца. Вижда се различието, че при тези, които са неуточнен отговор, всички имат отношение към приятел (Имаш възможност да заминеш на почивка за няколко дни. Можеш да вземеш със себе си едно дете от своята група. Кого ти би взел със себе си? (приятел, неприятел, лидер, отхвърлен)). Докато при тези, в колона позитивно влияние - отношение към приятел е само 61,5%, но за сметка на това се срещат и останалите – стремеж към уединение 23,1%, отношение към лидер 15,4%, отношение към отхвърлен 7,7%, доминиране и лидерство в групата 7,7%. Резултатът е представен на графика №9.

Графика №9

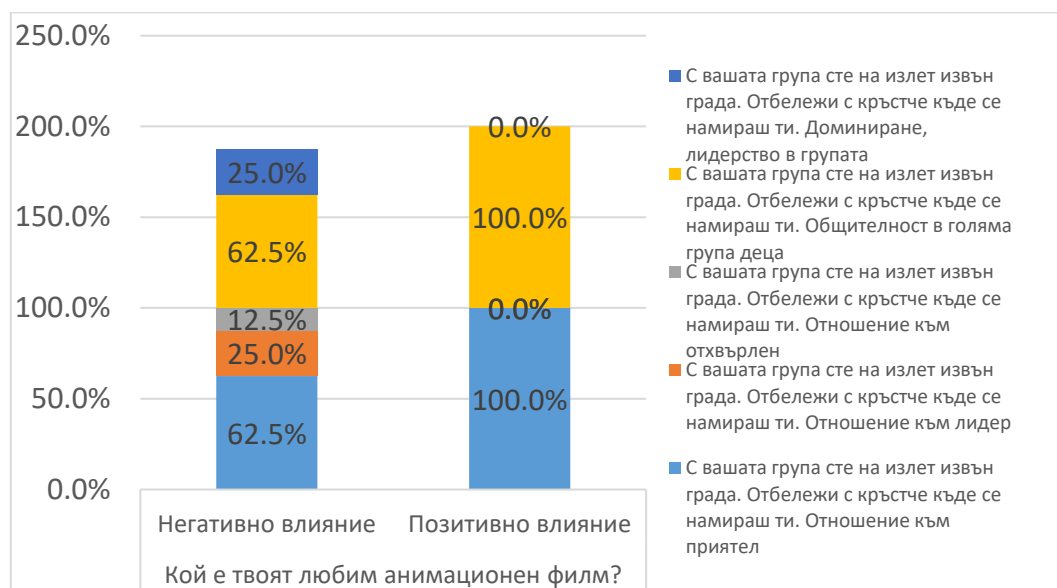
Резултатите по графика №10 показват 100 на 100 %, където три деца са посочили отношение към приятел и три деца са посочили общителност в голяма група. Като в следващата колона, всички 15 деца са посочили отношение към приятел и общителност в голяма група (100%). Докато в колона негативно влияние, връзката е значима с отношенията към приятел 62,5%, общителност в голяма група 62,5%, доминиране, лидерство 25%, както и отношение към лидер 25%, отношение към отхвърлен 12,5%. Резултатът е представен на графика №10.

Графика №10

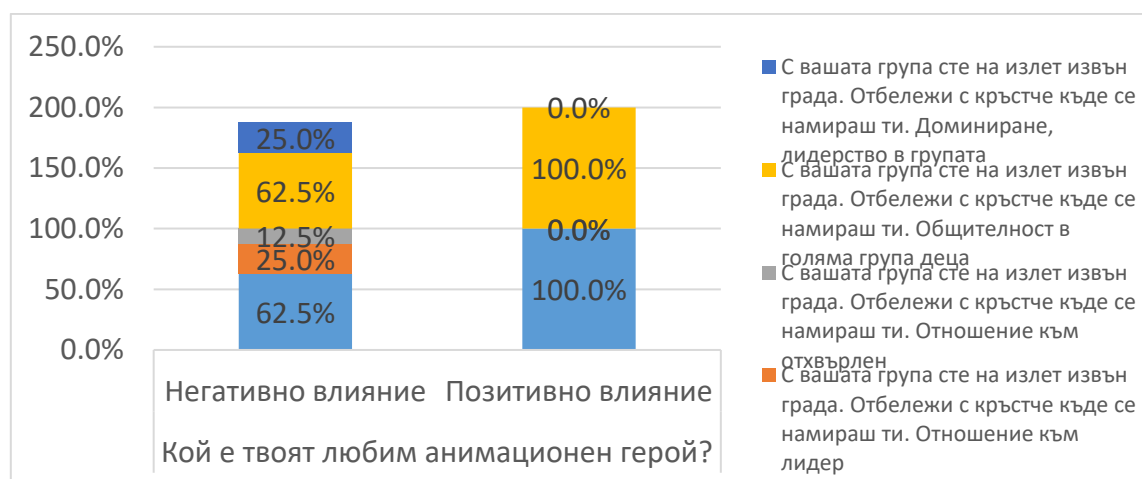
Резултатите по графика №11 в колона позитивно влияние връзката е значима със съотношенията към приятел 100%, общителност в голяма група също 100%. Докато в колона негативно влияние децата са посочили отношение към приятел 62,5% и общителност в голяма група 62,5%, оношение към лидер и доминиране 25,0%, както и отношение към лидер 25,0%. Различието тук е, че връзката е значима и с отношение към отхвърлен 12,5%. Резултатът е представен на графика №11.

Графика №10

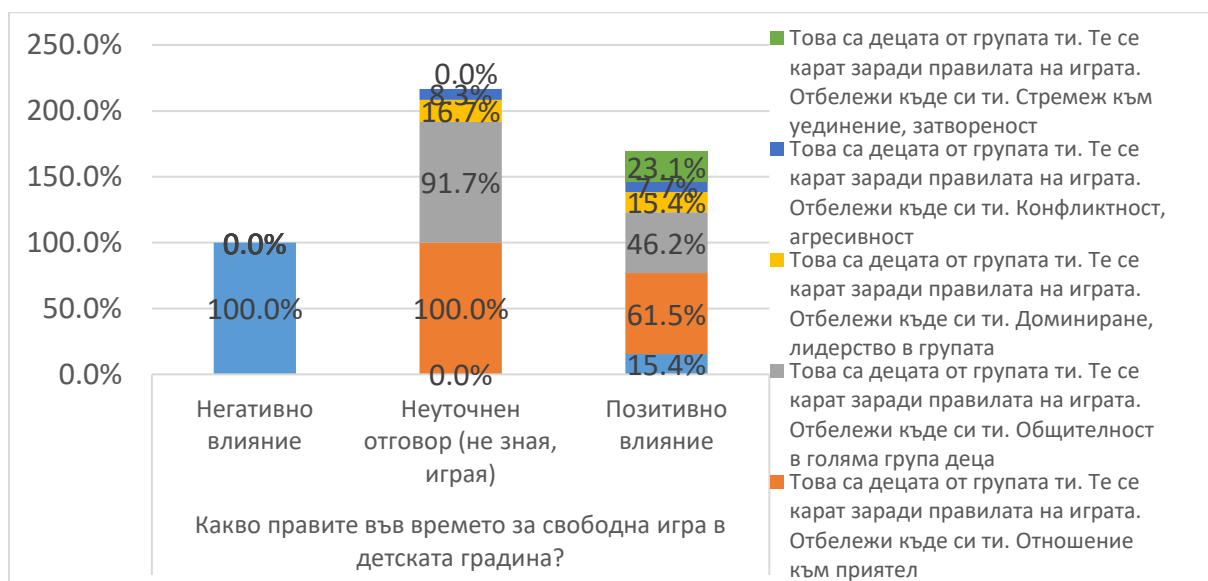

Резултатите по графика №11 в колона позитивно влияние връзката е значима със съотношенията към приятел 100%, общителност в голяма група също 100%. Докато в колона негативно влияние децата са посочили отношение към приятел 62,5% и общителност в голяма група 62,5%, отношение към лидер и доминиране 25,0%, както и отношение към лидер 25,0%. Различието тук също е, че връзката е значима и с отношение към отхвърлен 12,5%. Резултатът е представен на графика №11

Графика №11

Резултатите по графика №12 в колона позитивно влияние връзката е значима със съотношенията към приятел 100%, общителност в голяма група също 100%. Докато в колона негативно влияние децата са посочили отношение към отхвърлен 100%. В колона неуточнен отговор – отношение към приятел 83,3% и общителност в голяма група 83,3%, отношение към лидер и доминиране 16,7%. Различието тук е, че връзката е значима и с отношение към лидер 16,7%. Резултатът е представен на графика №12

Можем да обобщим, че визията на детската субкултура в пространството на детската група като динамична величина предлага различни субкултурни ресурси, към които децата се отнасят с интерес и предпочитания. Именно субкултурните ресурси и средата в детската група са фактор за появата на позитивни или негативни поведенчески изяви, както и за регулация на детските взаимодействия.

Статистическата обработка на получените резултати от проведеното констатиращо изследване сред 6-7-годишните деца от групата показва, че е налице статистически значима връзка между различните фактори – конкретни причини за позитивни или негативни интеракции на основание „присъствие“ на субкултурни ресурси в групата, разбирането на родители и педагози за ролята на детската субкултура, роля на образователната среда и пр. от една страна и от друга – влияние върху актуалната социализация на децата, преди постъпване в училище.

Основни изводи от осъществения констатиращо изследване:

- ✚ Явлението „детска субкултура“ се вписва в общия процес на социализация на децата от предучилищна възраст;
- ✚ Очертава се, че социалните умения на 6-7-годишните са в диапазона от средно (60%) до високо (40%) равнище. Като се имат предвид специфичните особености във възрастовото развитие на децата, т.е. т.нар. криза на 7-та година, то може да се определи, че от една страна проблемите във процеса на взаимодействия между тях са оправдани от аспект на появата на „А-зът“, но от друга – важно е преди постъпване в училище децата да имат по-високо равнище на социални умения, което да им помогне в процеса на адаптация към училищната среда;
- ✚ Получените резултати разкриват и особеностите на средата в детската група, в която си взаимодействат децата – наред с положителните ѝ характеристики, провокиращи децата за общи действия, са налице и фактори, които провокират конфликти и негативни поведенчески изяви. От една страна те са резултат от „неустановеното“ равнище на социални умения на децата, които не могат да ползват всички ресурси на средата, а от друга самите ресурси са доста семпли, ограничени, често не в контекста на възможностите, интересите и предпочитанията на 6-7-годишните деца;
- ✚ Получените резултати насочват и към „присъствието“ на субкултурните ресурси в пространството на детската група. Този пункт от изследването не дава

достатъчна информация, но е видимо, че учителите отчитат отношението на децата към любими анимационни герои, към филми, игри и пр.;

- ✚ Най-ярките проявления на детската субкултура в съвременната детска група се очертават съвременните модни тенденции по отношение на музика, игри и играчки. Децата предпочитат актуалните игри и проявяват предпочитания към своите връстници – предпочитат тези с еднакви на тях интереси;
- ✚ Голям процент от изследваните деца показват добро и средно равнище на повлияване на субкултурните ресурси върху поведенческите им изяви. Те умеят да общуват с връстниците си, да създават приятелства, да се групират по даден признак – еднакви увлечения, интереси, предпочитания и пр. Преди всичко тези взаимоотношения трябва да се основават на уважение и взаимопомощ. В групата има деца, които трудно се адаптират към социума, затрудняват се в общуването с другите, не се включват в колективната дейност, игри, предпочитат да играят сами;
- ✚ Децата от предучилищна възраст (изследваните в групата) притежават сравнително добри умения за взаимодействие с връстниците си и умения за общуване. Част от децата контролират поведението си, емоциите си и желанията си в условията на правилата на детската група. Същевременно различните ситуации на отношения в групата провокират негативни изяви, вербална или словесна агресия, изолация и борба за лидерство, които явления могат да се регулират от учителя чрез разнообразни средства, включително ресурсите на субкултурата. Децата трябва да бъдат поставяни в проблемни ситуации, в които сами да търсят и намират решения;
- ✚ Статистическата зависимост между позитивните и негативните влияния на детската субкултура върху поведенческите изяви на 6-7-годишните деца от изследваната група се очерта в границите на умерена сила;
- ✚ Детето от предучилищна възраст осъзнава наличието на явлението детска субкултура в процеса на социално взаимодействие в околния свят;
- ✚ Проведеното констатиращо проучване, получените резултати и направени анализи, обобщения и изводи са основание да се потвърди издигнатата хипотеза и подхипотеза - образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура в условията на детската група стимулират взаимодействията между 6-7-годишните деца и съдействат за актуалната им социализация.

Направените обобщения са предпоставка за следващи педагогически действия, свързани с проблема за стимулиране на колективните социални взаимодействия между децата от предучилищна възраст на основата на специфичната детска субкултура.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. Детската субкултура в пространството на детската група - педагогически условия за стимулиране позитивните функции на социалното явление.

В първи параграф на четвърта глава са направени обобщения на резултатите от проведеното изследване и са оформени водещи тези.

Настоящото изследване и резултатите от него разкриват спецификата на взаимодействията между децата в детската група и ролята на субкултурните ресурси в този динамичен процес. Проблемът „детска субкултура“ се дефинира като явление в пространството на детската група, зависещо от много фактори – социокултурна и образователна среда в групата, социален и образователен капацитет на субектите в нея, възрастовите характеристики на децата, семейството, общественото пространство, в което живее и общува детето и пр. В този смисъл в дисертационното изследване се прави опит за „създаване“ профил на детската субкултура,

функционираща в пространството на детската група и преди всичко в групата на 6-7-годишните деца.

На основание подобни реалности и провокации за конкретни решения в разработката се проведе констатиращо изследване, резултатите, от което са предпоставка оформяне на няколко концептуални тенденции, а именно за:

- + Детската субкултура в групата на 6-7-годишните има доста широки граници, като съдържание и организация, което е показател за разностранните интереси, модни увлечения и информираност на децата преди постъпване в училище;
- + Задължително, общите интереси и предпочитания на децата оказват влияние върху оформяне на приятелски „кръгове“, които могат да функционират, както в занималнята, така също и извън детската градина;
- + Приоритетно, детските интереси и предпочитания съдействат за появата на конфликтни ситуации, често придружени с вербални или физически негативни поведенчески изяви на децата от групата на 6-7-годишните;
- + Детската субкултура влияе върху социалния статус на детето в групата и неговата позитивна характеристика, макар да са налични и предпоставки за появата на т.нар. негативен социален статус на детето;
- + Нужно е феноменът „детска субкултура“ да се впише като базов компонент в образователния и социален контекст на детската група, естествено на основание перманентно проследяване на детските интереси, предпочитания, модни увлечения;
- + Задължително е проблематиката „детска субкултура“ да се обсъжда съвместно от педагози и родители, да се отчитат позитивните влияния и възможности за преодоляване на негативните и пр.

Водещи за оформяне на научно обоснована концепция относно проблематиката „детска субкултура“ в пространството на групата на 6-7-годишните в детската градина са изведените критерии и показатели за разпознаване на нейните характеристики и обективен анализ на получените резултати.

Първи критерий. Визия на субкултурата в детската група през погледа на 6-7-годишните деца. База данни за анализ върху спецификата на визията на субкултурата в пространството на детската група са резултатите от проведеното констатиращо изследване, както и собствения опит (на докторанта) като практикуващ детски учител. Предмет на обсъждане тук е специфика на детските интереси и предпочитания, както и възможностите на децата за разбиране, приемане и оценка на субкултурни ресурси в образователната среда на детската група.

Представената схема по авторска идея (Схема №1) показва нагледно и структурирано съдържателните елементи, оформящи визията на детската субкултурата.

Схема №1 Визия на детската субкултура

Видимо от представената схема явлението „субкултура“ се продуцира от всеки ресурс на социалния живот. Проявява се на всяко равнище от жизнения път на субекта, включително при децата от предучилищна възраст. *Разбира се, на всеки етап от развитието на човека субкултурата има различни измерения и характеристики, но е много важно да се „диагностицира“ нейното присъствие още във възрастта на предучилищното детство, за да се „диагностицират“ и насоките на развитие на детето, както и силата на нейното влияние върху тези процеси.*

Анализът на многообразието от субкултурни ресурси, позиционирани в детската група категорично разкриват насочеността на интересите и предпочитанията на 6-7-годишните деца, преди постъпване в училище. Тя е към всички сфери на околното пространство и дава информация на децата за неговите материални и духовни представители. Въпросът е доколко тези субкултурни ресурси имат отношение към детското развитие, възпитание и социализация, т.е. доколко е налице приемане, разбиране и оценка на субкултурната среда, на конкретните ресурси и появилите се тенденции в детската група.

От направеното изследване може да се констатира, че тези процеси все още са не достатъчно осъзнати от децата от предучилищна възраст, дори от тези, на които е предстоящо училищното обучение. Особеностите на емоционалния свят на детето от предучилищна възраст имат отношение към този процес. В емоционалния спектър на детето приоритетна е радостта от наличието на интересни и желани игри и играчки, споделянето им с другите деца от групата, от колекции, модни познания, атрибути на анимационни герои и пр. **Всъщност водеща е тенденцията за съответствие между емоционалните преживявания на детето и неговите социални взаимодействия, което естествено влияе върху детското развитие – социално, познавателно, емоционално. Оттук и значението на субкултурната среда в детската група - тя е пространството, в което социалния живот на детето се обагря с различни емоции, преживявания, приятелства или конфликти, тя стимулира и мотивира детето за действия и дейности.**

Присъствието на субкултурните ресурси в детската група съвсем естествено оказват влияние върху поведенческите изяви на децата, с позитивен или негативен знак, както най-общо и върху процесите, свързани с тяхната социализация. Резултатите от изследването показват, че преобладаващите модели на поведение на децата от групата на 6-7-годишните са позитивни – децата бързо се справят с възникналите конфликти. Много важни в този процес са **изискванията на детския учител** на групата и неговата насоченост към приемане, анализ и оценка на субкултурните ресурси. Обсъждането на познавателното съдържание по отделните познавателни направления да е продиктувано от идеята за присъствието, ролята и спецификата на субкултурните ресурси в детската група. Образователното съдържание трябва да отчита спецификата на детската субкултура, да предлага анализ върху нейната насоченост и сила на влияние, както и върху акценти, свързани с овладяване на актуални социални компетенции от 6-7-годишните деца.

Втори критерий. Равнище на социалност на детската група като социална общност и ролята на субкултурните ресурси в този процес.

Изследването и резултатите от него задават ориентирите и възможността да се проследи авторската концепция. Един най-общ преглед на изследваната детска група на 6-7-годишните, както вече бе коментирано в разработката я представя като доста динамична формация с взаимно предполагащи се позитивни и негативни характеристики. Движението на децата в нея са приоритетно са ситуационни, по скоро „зададени“ от правилата в групата и компетенциите на детския учител.

Като цяло направеното емпирично проучване в групата на 6-7-годишните деца дава данни за ролята на детската субкултура върху социалната характеристика на същата. Известен е фактът, че детското развитие се осъществява в социума, затова социалната среда има съществена роля във всеки от аспектите му. Напредъкът на децата се основава на връзката и отношенията им с връстници и възрастни в определена стимулираща образователна среда. В този смисъл от съществено значение за социокултурното развитие на детето от предучилищна възраст е влиянието на визията и субектите от околната образователна и социална среда, в която детето извършва различни дейности, преживява различни ситуации, променя поведението си. Конкретни са резултатите в този план от направеното изследване - *децата определят, че в групата е много хубаво, има много приятели, които предлагат интересни идеи за игри и дейности, изпълняват различни роли, обличат се като анимационни герои и пр. Същевременно не малко са отговорите, свързани с липсата на интересни играчки, на време за игри, появата на конфликти между децата и пр. Налице е средно равнище на емоционална и социална регулация на поведението на децата. Не са изолирани случаи на поява на т.нар. „социална недостатъчност“ в детската група или липса на необходимия брой социални контакти за определен период от време, което да удовлетвори процеса на социално развитие на детето или процеса на неговата социализация.*

По-важният извод, според изследването е, че ресурсите на детската субкултура помагат за естественото включване на детето в системата на социалните отношения в групата, посредством които опознава своите връстници, социалната среда, правилата в нея и има възможност да удовлетвори своите социални и интелектуални потребности. Именно в условията на социалната среда в детската група 6-7-годишното дете овладява социални умения за осъществяване на социални контакти, учи се да ползва ресурсите на средата, както и да отстоява собствени желания и интереси.

Същевременно, субкултурните ресурси, позиционирани в детската група могат да се определят като средство за разширяване и обогатяване на опита на децата при взаимодействието им с възрастни и връстници и изграждане на социални взаимоотношения, посредством своя индивидуален и личностен потенциал. 6-7-годишните деца от изследваната група ясно изразяват своите интереси и предпочитания, подбират своите събеседници, договарят се с тях, макар да се наблюдават и конфликтни ситуации, което повлиява върху тяхното поведение.

Много важно е детският учител да притежава инструменти за диагностициране равнището на социалност и социално развитие на 6-7-годишните деца с цел правилно насочване обсъждането на субкултурните ресурси и изводите, свързани с тях.

Трети критерий. Равнище на разбиране, приемане, нагласи и оценка на субкултурните тенденции в детската група през погледа на педагози и родители
Резултатите от проведените изследвания показват, че и педагози и родители, подкрепят децата в желанията и интересите им. Не винаги обаче разчитат „ползите и вредите“ от специфичната детска субкултура, оформяща се, както в детската група, така също и в съзнанието на всяко конкретно дете. В този смисъл съгласуваните действия или действия в сътрудничество са особено актуални. Изводите от проведеното изследване могат да са основание за няколко конкретни извода, а именно:

- Педагозите и родителите, задължително трябва да познават „света на детството“, както и „света“ на конкретното дете от групата или от семейството, за да имат възможността за подкрепа, регулация и контрол върху предизвикателствата пред детето със субкултурна характеристика;

- Педагозите и родителите трябва да имат познания и разбиране за визията на субкултурата на детската група, както и да предприемат действия за нейното перманентно обогатяване с поглед към детската социализация и социално развитие;
- Необходим е нов поглед върху детската субкултура от родители и педагози – важно е тя да се разглежда като важна „стъпка“ към актуалното детско развитие, както и към разгръщане на детския потенциал – интелектуален и социален;
- Активното участие на родителите в дейностите на детската група е съществен елемент от процеса на позитивно влияние на субкултурните ресурси в пространството на детската група;
- С цел приобщаване на децата със специални образователни потребности към ценностите на детската група е важно да се активизират различните субкултурни ресурси (игри, любими герои, модни увлечения, хоби и пр.);
- Да се дава положителна оценка на субкултурните интереси на децата от групата от педагози и родители;
- Да се акцентира върху ценности, традиции и обичаи, характерни за българската общност;
- Образователния процес в детската градина да се организира като процес с разнообразни функции, включително социални т.е. да отчита и се развива като социално-образователен и личностно значим, за да подготви 6-7-годишното дете за училище – тук наред с педагозите, огромна е ролята на родителите;
- Педагозите и родителите да „създават“ хармонична образователна среда в детската група, която да провокира детето за изява и споделяне на интереси, желания, модни увлечения и пр., всичко в контекста на детската субкултура.

Оформените изводи, са основа за концептуализация на проблематиката „родители и педагози – субкултура“ в основата, на която са разбирането, оценката и действията по перманентното обогатяване на детската субкултура в пространството на детската група. За операционализиране на тази теза са необходими редица педагогически инструменти, приложени към групата деца в условията на преднамерените и непреднамерени педагогически ситуации.

Във **втори параграф** на четвърта глава се предлага **„Идеен проект на Образователна програма“ за разгръщане на позитивните и преодоляване на негативните функции на социалното явление „детска субкултура“ в условията на детската група**, опит за създаване на педагогическа стратегия за перманентното ѝ обогатяване в пространството на детската група, както и за справяне с негативните последици от влиянието на субкултурните ресурси върху процесите на социализация на детето.

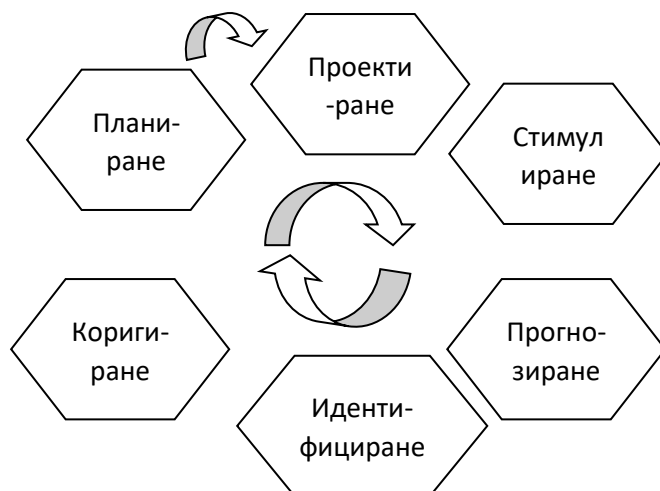
В спектъра на направеното изследване се идентифицираха поредица от специфики на групата на 6-7-годишните деца, позиционирани в детската градина. Присъствието на данни за динамика на социалната ситуация в детската група, за отношенията между децата, за приятелствата и честите междуличностни конфликти, за ролята на детския учител и преди всичко на социално-образователната среда, в която се изявяват децата и пр. – всичко това са показатели, които насочват към тезата, че във всяка конкретна ситуация контрастните емоции на децата и равнището на социалният им опит са регулатори на взаимодействията между тях, както и общо на социалният статус на групата. Важно е да се отбележи, че емоционалният свят на децата от предучилищна възраст е доста „разноцветно“ обогатен, чувствителен и ситуационно обусловен, което идва да покаже, че ресурси като тези на субкултурата имат особено значение за социално-личностното и интелектуално развитие на детето, най-вече при 6-7-годишните. Съществено важно е да се отбележи, че и емоционалният свят на всяко

дете е уникален и неповторим, както и самото дете и неговото общо развитие. В план на концептуална теза в случая, е възможно да се изведе *твърдението, че е необходимо да се актуализират всички педагогически условия с цел разгръщане позитивните функции на социалното явление „детска субкултура“ и преодоляване на негативните ѝ послания в условията на детската група. Тези условия включват поредица от елементи на социума – от социална среда и начин на живот на детето, през знания, ценности, социален статус, възможности и потребности, усвояване на знания и овладяваните умения и способности за прилагането им в жизнената практика.*

Педагогическата интерпретация на проблема „детска субкултура“ в социалното пространство на групата позволява да се очертаят проблеми като: разбирането на педагога за същността на детската субкултура и действията или противодействията, които предприема; позитивното или негативното влияние на субкултурните ресурси върху развитието на децата от предучилищна възраст; особености на позитивната или негативна социална характеристика на детската група; специфика и съдържание на детската субкултура в социалното пространство на детската група и пр. Педагога играе ролята на стимулатор за изграждане на позитивно или негативно отношение на детето към субкултурните ресурси и отношението му към останалите деца. Необходимите предпоставки за успешното му влияние са неговата професионална компетенция, интелигентност и личностните качества.

Важно е да се уточни, че в условията на детската група един от доминиращите фактори е детското общуване. Наложително е т.нар. хуманно общуване, което предопределя характера на взаимоотношенията в детската група – взаимоотношения между деца и детски учител, между деца и деца по повод на различни дейности. Пълноценните резултати от образователния процес най-общо са следствие и от спецификата на взаимодействията, което по същество ще позволи учителят да организира съвместната дейност на децата в детската група. Това означава на всеки етап от ситуирането на детската група и организацията на детската дейност да се реализират процеси в т.нар. кръгова зависимост, както следва (Схема №2 по авторска идея):

Схема № 2. Етапи при организиране на детските дейности

Всеки от фиксираните процеси включва съответните елементи, поделементи, начини на действие, очаквани резултати, приети за съществени при реализиране на следващия процес. Като цяло те ще дадат възможност на детския учител адекватно на детските възможности да организира детските дейности, така че субкултурните ресурси да имат съществено място в тях.

Стимулиращата подкрепа на педагога и подходящата образователна среда са много важни в процеса на групова дейност и настъпилите взаимоотношения между децата. Именно чрез тях детето встъпва в активно-социални, добронамерени, толерантни отношения (взаимоотношения) с другите и предлага различен тип поведение и действия. Именно в условията на детската група и под въздействието на субкултурните ресурси детето постепенно овладява социални умения с положителен знак – договаря се, включва се в общи игри, предлага собствени предмети от колекция за обсъждане, помага на другите и пр. С други думи важна са: средата за приложение на субкултурните ресурси, условията за изява и т.нар. емоционален комфорт на децата (Схема №3 по авторска идея):

Схема № 3. Елементи от средата на проява и приложение на субкултурните ресурси

Имайки предвид, че социалните умения са тясно свързани с насочеността и ползването на субкултурните ресурси в групата, можем да констатираме, че **спецификата на детската субкултура е предпоставка за определяне на нейното функционално и възпитателно предназначение, защото съдържанието и посланията, които предлага се отразяват върху поведението и ценностите на децата, а в този смисъл и върху равнището на тяхната емоционалност и социалност.**

Трябва да отбележим, че детската група, като организация и съдържателни дейности предлага оптимални условия за реализация на образователните, социализиращите и възпитателните функции на социалното явление „детска субкултура“. Важно е тази организация и съдържание да са насочени към естествената среда на живот на детето в групата, близка до ежедневието им и да предлага ситуации стимулиращи децата към хуманно отношение към другите, отговорност, съпреживяване, субектната позиция в групата и детска свобода за дейност.

Получените данни от теоретичния и емпиричен поглед върху проблема „детска субкултура“ в настоящата разработка показва, че е необходимо създаване на педагогическа стратегия за перманентното ѝ обогатяване в пространството на детската група, както и за справяне с негативните последствия от влиянието на субкултурните ресурси върху процесите на социализация на детето. В този смисъл в дисертационния труд се **предлага Идеен проект на „Образователна програма“ за разгръщане на позитивните и преодоляване на негативните функции на социалното явление „детска субкултура“ в условията на детската група.**

Водещите акценти в образователната програма са на основание програмната ориентация на изследването и конкретно на оформената хипотеза и подхипотеза в нейните два варианта, а именно:

Детската субкултура, идентифицирана в пространството на детската група е социален феномен, който стимулира активните взаимодействия между 6-7-годишните деца и съдейства за актуалната им социализация.

ПОДХИПОТЕЗА: В смисъла на научното предположение се предполага, че социалният феномен „детска субкултура“ в пространството на детската група се позиционира и в двата му варианта:

1. Оптимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират позитивни интеракции между 6-7-годишните деца и ще съдействат за актуалната им социализация.

2. Песимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират приоритетно негативни интеракции между 6-7-годишните деца и не съдействат за актуалната им социализация.

Всъщност двата варианта са страни на единен процес на влияние на детската субкултура върху детското развитие, възпитание и социализация.

Най-общо Програмата е насочена към съдържателните аспекти на образователния процес в детската група - с формална или неформална организация, предварително планирани или инициирани по повод интересите и предпочитанията на децата, по повод конфликти или детски спорове. Независимо от организационния формат на детската дейност важно е детската субкултура да бъде обсъждана, да се откриват особеностите на ресурсите ѝ, да се оценяват и поощряват нагласите на децата по отношение на обогатяването ѝ.

Идеен проект на Образователна програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“ в пространството на групата на 6-7-годишните деца

А. Мисия на програмата: Детската субкултура, разгледана като социално явление, присъщо на децата от предучилищна възраст да се „впише“ като базов елемент на образователната и социална среда в групата на 6-7-годишните и като компонент на образователния процес. Мисията на програмата по същество предопределя конкретните акценти, свързани с разбирането за:

- ✚ Уникалността на детската личност;
- ✚ Актуално социално и образователно пространство за активни детски дейности;
- ✚ Субкултурни ресурси и процеси, свързани с тях;
- ✚ Равнище на социализация и поведенчески изяви на децата в групата;
- ✚ Социално-педагогически компетенции на учителя, съдействащи за обогатяване социалността на детската група.

Б. Цели на програмата: Да се актуализира ролята на детската субкултура, позиционирана в групата на 6-7-годишните деца и разкрият нейните позитивни социализиращи функции. Операционализирането на целта на програмата, изисква създаване на педагогически условия за актуализиране ресурсите на детската субкултура в пространството на детската група като:

- ✚ Създаване на хармонична образователна среда в детската група;
- ✚ Стимулиране на взаимодействията между децата на различни равнища;
- ✚ Разбиране и приемане от децата на изискването за положително отношение към общите дейности и работа в екип;
- ✚ Перманентно актуализиране на индивидуалните потребности, интереси и модни увлечения на 6-7-годишните деца от предучилищна възраст;
- ✚ Перманентно обогатяване на социалния и познавателен опит и емоционалността на децата;

- ✚ Перманентно актуализиране на технологичните практики за възприемане, обсъждане и оценка на субкултурните ресурси в условията на преднамерените педагогически ситуации и неформалните детски дейности - конкретизиране на подходи, методи, средства и похвати с влияние върху детското подвладение и социализация;
- ✚ Овладяване от децата на инструменти за коригиране на собственото и това на другите деца социално поведение и взаимодействия.

В. Задачи на програмата:

- ✚ Да се стимулира овладяването на социален опит и познания за обкръжението на основание включване и обсъждане на ресурса „детска субкултура“ в пространството на детската група;
- ✚ Да се стимулират взаимодействията между 6-7-годишните деца и овладеят умения за постигане на безконфликтно решаване на проблеми в детската група;
- ✚ Да се стимулира участието на децата в общите дейности, чрез овладяване компонентите на дейността;
- ✚ Да се създаде хармонична и стимулираща образователна среда в групата, позволяваща разкриване на детските интереси, потребности, модни увлечения и тенденции в околното пространство, достъпни за възприемане и разбиране от детето, преди постъпване в училище;
- ✚ Да се стимулира детската емоционалност и социалност на основание възприемане и обсъждане на субкултурните продукти, характерни за групата;
- ✚ Да се създадат условия за преодоляване на негативните тенденции по повод спецификата на субкултурата, характерна за групата.

Г. Организационни акценти на Програмата:

Образователната програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“ в пространството на групата на 6-7-годишните деца отчита особеностите и изискванията за провеждане на образователния процес, включени в **Държавния образователен стандарт за предучилищно образование /Наредба №5 от 03.06.2016г/**. По Програмата с различни акценти може да се работи във всички възрастови групи, като е особено важно да се работи в четвърта подготвителна група, т.е. преди постъпване на децата в училище. Дейностите могат да се осъществяват в основните и допълнителни форми на педагогическо взаимодействие с цел обогатяване и разширяване представите, уменията и компетентностите на децата от предучилищна възраст. Отчитат се уникалността на детската личност и нейната неповторимост като активни катализатори за перманентно обогатяване на субкултурните продукти в детската група.

В процеса на организация на Образователната програма е важно да се отчитат принципи като - хуманистичен, принцип за индивидуален подход, системен, принцип за перспективност, принцип за връзка на детските дейности с начина на живот и практика на децата в обкръжението, принцип за достъпност и нагледност и пр.

Д. Съдържателни акценти на Програмата:

Пет са равнищата, върху които се проектира разгръщането на Образователната програма чрез формалните и неформални занимания на 6-7-годишните в детската група, а именно:

Схема №4 Образователна програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“

Образователна програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“ – идеен проект

Второ равнище

- **ВИЗИЯ НА СУБКУЛТУРНАТА СРЕДА В ДЕТСКАТА ГРУПА**
- Разпознаване и приемане на субкултурните ресурси в пространството на детската група
- Субкултурни конфигурации в детската група
- Оценка на субкултурните ресурси в детската група
- Възможности за перманентно обогатяване на субкултурната среда в детската група

Първо равнище

- **БАЗОВИ КОМПОНЕНТИ С КОНЦЕПТУАЛЕН ХАРАКТЕР**
- Педагогическото взаимодействие като подход към децата
- Педагогическото взаимодействие като съдържание и организация
- Педагогическото взаимодействие като технология
- Педагогическото взаимодействие като очаквани резултати

Трето равнище

- **СУБЕКТИТЕ НА СУБКУЛТУРНАТА СРЕДА В ДЕТСКАТА ГРУПА**
- Децата като „създатели“ на субкултурна среда
- Децата като потребители/ползватели на субкултурни ресурси
- Детски поведенчески индикации в условията на субкултурната среда в детската група
- Педагогът като сътрудник в създаването на субкултурната среда в групата
- Педагогът като регулатор на „инвазията“ на субкултурни ресурси
- Педагогът като оценител на субкултурната среда в групата

Четвърто равнище

- **„ВПИСВАНЕ“ И ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА СУБКУЛТУРНИТЕ РЕСУРСИ В СОЦИАЛНО-ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС В ДЕТСКАТА ГРУПА**
- Технология на процеса – стратегии, принципи, методи, форми, средства
- Образователни направления
- Субкултурни ресурси и формални педагогически ситуации
- Субкултурни ресурси и неформални педагогически взаимодействия

Пето равнище

- **ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ПРОЦЕСИТЕ**
- Роля на субкултурните ресурси за индивидуалното социално развитие на детето – равнище на социалност, социална адаптация, социално компетентност, социален статус, просоциално поведение
- Роля на субкултурните ресурси за разгръщане на т.нар. групова социалност на групата
- Роля на субкултурните ресурси за преодоляване предизвикателствата пред 6-7-годишното дете в прехода към училищен начин на живот

Конкретно в Образователната програма се проследяват и се акцентира върху проблемни ситуации (оформени като модули) като:

- *Субкултурата на детството в групата на 6-7-годишните – обяснения, интереси, модни проекции на действителността;*
- *Емоции и преживявания в условията на субкултурната среда в детската група;*
- *Аз и другите деца от групата – позитивни взаимодействия и конфликтни ситуации;*
- *Да се научим да общуваме с децата от групата – развитие на комуникативна компетентност;*
- *Развитие на личностни качества и социална активност – самостоятелност, инициативност, изследователски умения в социалната среда, изпълнителност, ценностна ориентация в обкръжението.*

Дейностите са съобразени с изискванията за очакваните резултати от образователната дейност на децата в различните Образователни направления. С цел реализиране на очаквани резултати по отношение на разглежданата проблематика се ползват различни форми на работа, методи, средства, похвати (наблюдение, показ, игрово упражнение, продукти от дейността на децата - рисунки, игри, приложения, конструктивни и хартиени модели и пр.) – характерни за педагогическата наука. В образователната програма са включени разнообразие от игри, познавателни задачи и художественотворческа дейност за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“.

Е. Идеен вариант за съдържание и изпълнение на Образователната програма по модули, както следва:

В Образователната програма са включени разнообразие от проблеми за обсъждане, игрова и художественотворческа дейност, самостоятелни занимания и пр. за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“. Тематичното разпределение във всеки модул от образователната програма е съобразено с възрастовите особености на 6-7-годишните деца, както и към образователните и социализиращи процеси – придобиване на конкретни знания за различните субкултурни ресурси, развитие на любопитство и любознателност, овладяване на култура на поведение, в т.ч. регулиране и саморегулиране на поведението; регулиране и саморегулиране на емоциите, чувствата социалните взаимодействия сред връстниците в групата; придобиване на социални умения за общуване и групови дейности и игри като предпоставки за готовността за училище.

Модул 1 - Субкултурата на детството в групата на 6-7-годишните – обяснения, интереси, модни проекции на действителността, субкултурни ресурси. Този модул включва:

- Преднамерени занимания по различни образователни направления и неформални дейности – игри, дейности по избор, развлечения, съобразно особеностите на субкултурните ресурси, битоващи в детската група, както и детски интереси и преживявания;
- Актуализация на „модни“ тенденции в детската група – облекло, украса за празник - рожден ден, избор на торта и музикално оформление – обсъждане на процеса;
- Изразяване на предпочитания и интерес към определени анимационни герои и техните действия от децата в групата – облекло, атрибути, взаимодействия с други герои - позитивни и негативни характеристики – предложения и анализ;

- Изразяване на индивидуални предпочитания, на основание собствени потребности и любими занимания;
- Занимания за развитие на творческото въображение, любопитство, любознателност, инициативност, самостоятелност, логическо мислене;
- Практически занимания за претворяване на детските интереси към субкултурните ресурси и пр.

Модул 2 – Емоции и преживявания в условията на субкултурната среда в детската група – възможности за стимулиране на емоционални преживявания в пространството на детската група. Този модул включва:

- Преднамерени занимания и дейности – игри, общуване, трудова дейност (създаване на продукт), свързани със субкултурната картина в детската група;
- Преднамерени занимания и дейности за регулация и саморегулация на детските позитивни и негативни емоции;
- Разгръщане на детската инициативност и самостоятелност, като условие за изява на емоции и личностно развитие;
- Оценка на детските дейности – условие за емоционални преживявания на децата от групата.

Модул 3 - Аз и другите деца от групата – позитивни взаимодействия и конфликтни ситуации. Подбор и оценка на субкултурни ресурси и тяхното влияние върху позитивните или негативни нагласи и отношение към другите деца от детската група. Този модул включва:

- Занимания и дейности с познавателен характер с цел описание на обекти, съставяне на кратки разказчета и оценка на любими анимационни герои и атрибути за действия;
- Дейности по избор за създаване на общ продукт и преодоляване на индивидуални агресивни изяви;
- Представяне на допълнителна информация за игри и дейности за справяне с ниско равнище на емоционална и социална регулация на поведението;
- Игри и дейности за справяне с проявите на егоцентризъм.

В неформален план дейностите, свързани с ролята на детската субкултура за овладявани от 6-7-годишните на позитивни социални практики и същевременно преодоляване на негативните, най-общо са в пространството на проблематиката – „Социалният свят, ние и нашите игри“.

Модул 4 – Да се научим да общуваме с децата от групата – развитие на комуникативна компетентност; Индивидуализация и диференциация на процесите, свързани с ролята на детската субкултура върху социализацията и индивидуалното развитие на детето, във възрастта преди постъпване в училище.

В този модул е важно да се работи за разкриване ролята на субкултурните ресурси за индивидуалното социално развитие на детето – равнище на социалност, социална адаптация, социална компетентност, социален статус, просоциално поведение; да се създадат условия за разгръщане груповата социалност на групата с цел преодоляване предизвикателствата пред 6-7-годишното дете в прехода към училищен начин на живот. Предлага се съдържание, свързано с обогатяването на комуникативната компетентност у децата, с помощта, на която се установяват личностните им взаимодействия в процеса на сътрудничество в съвместната дейност. Разкриват се още позитивните преживявания и контакти с връстниците, в които се обогатяват представите им за себе си и другите, стимулира се познавателната активност, емоционалността, инициативността и др.

В този смисъл Образователната програма препоръчва осъществяване на образователни и социализиращи дейности, с формален и неформален характер като:

- Активна познавателна дейност, свързана със запознаване, обсъждане и оценка на субкултурните ресурси, битуващи в детската група;
- Дейности за развитие на детската наблюдателност, внимание, въображение, логическо мислене;
- Дейности, свързани със социалните практики и равнище на взаимодействия между децата в групата;
- Дейности за преодоляване на групова несъвместимост и негативни поведенчески изяви;
- Разговори по проблеми, свързани с живота на децата в груповата общност;
- Разговори за училищния начин на живот, правилата и задълженията на учениците;
- Инициативи, свързани със създаване на приятелства;
- Дейности за овладяване на умения за работа в екип чрез договаряне;
- Дейности, стимулиращи перманентното обогатяване на груповата субкултура;
- Дейности, стимулиращи емоционалните преживявания на децата;
- Участие в поредица от социални игри (предложени в научното педагогическо пространство) като: игри за преговори, игри за управление на разговори, игри за решаване на проблеми и управление на конфликти, игри за справяне с агресията, игри за управление на конкуренцията (игри за сътрудничество), игри за регулиране и саморегулиране на поведението, игри за регулиране и саморегулиране на емоциите и пр.

Много важно е в този модул да се обърне внимание на дейностите по „сздаване“ на лидери в групата. Една от основните постановки „социалният лидер се създава, а началото е в предучилищна възраст“ е разработена в няколко варианта съобразно насочеността на изявените лидерски качества. Ако едно дете заема високо положение в групата – то е лидер и останалите деца го предпочитат, притежава приемливи за всички личностни качества, способност да бъде добър партньор в различните дейности, да организира играта, да определя социалните роли в нея. Тези деца са общителни и дружелюбни. Промяната на тази социална позиция на конкретното дете, т.е. позицията на лидер често води до проблемно поведение и неблагоприятни психични преживявания. Децата променят поведението си – проявяват арогантност, конфликтност, стремеж да командват, лоша дисциплина и пр. Тази динамика в социалното представяне на детето в пространството на детската група е почти естествен процес, макар че е важно учителят именно чрез ресурсите на детската субкултура да предлага условия и инициативи за „уравновесяване“ на поведенческите изяви на децата и за овладяване на умения за създаване на т.нар. групов съвместимост между децата в пространството на детската група.

Модул 5 – Развитие на личностни качества и социална активност – самостоятелност, инициативност, изследователски умения в социалната среда, изпълнителност, ценностна ориентация в обкръжението. Социалното експериментиране като педагогическо условие за овладяване на социални умения от 6-7-годишните деца.

Идеята за т.нар. социално експериментиране на децата от предучилищна възраст се предлага от Н.Н. Поддьяков, 1994, като се имат предвид техните проби и грешки в процеса на изява в социалната сфера. Самото експериментиране според автора може най-общо да се конструира на четири нива, в съответствие със степента на „близост“ на детето до субектите и обектите от околната среда:

- ✚ Първо ниво - експериментиране за опознаване на себе си, разбиране за собствените възможности и установяване на мястото си сред другите;
- ✚ Второ ниво - експериментиране за оформяне смисъла на отношението към

различните по възраст деца;

- ✚ Трето ниво - експериментиране за оформяне смисъла на отношение към възрастните, заемащи различни позиции: в семейството, в детската градина, в обществени институции, на улицата;
- ✚ Четвърто ниво - експериментиране за опознаване на предмети и обекти от околния свят с цел вярна ориентация в тях.

Отчитайки спецификата на процесите на взаимодействие между децата по-специално се обръща внимание на комфортната среда в групата, на сигурност, подкрепа, доверие, стимулиране на толерантност и сътрудничество. Успешното овладяване на социални учения на основата на т.нар. социално експериментиране се определя до голяма степен от индивидуалните възможности и потребности на всяко конкретно дете. Всъщност социалното експериментиране в условията на социалната среда е една от стъпките за стимулиране процесите, свързани с детската адекватна ориентация в социалната среда със самостоятелността, инициативността, изпълнителността на детето в условията на детската група.

От значение за дейностите в този модул и резултатите от тях са и разговорите с децата, обсъждането на проблеми, свързани с интересите и преживяванията им, разиграване на сюжети от жизнената им практика. Добър пример в този смисъл предлага Програма „Стъпка по Стъпка, 2000 (текста е подбран и адаптиран за 6-7-годишните деца и целта на изследването), а именно: **Помолете децата да разкажат за нещо, станало в групата, за собствени интереси, преживявания или любими субкултурни ресурси и пр., което ги е накарало да се почувстват много добре, да са тъжни или весели.**

- ✚ Поставете въпроси;
- ✚ Обсъдете идеите и коментарите с децата;
- ✚ Дайте им възможност да изразят положителни или отрицателни чувства, като разказват за любими герои, игри, анимационни филми, книги...;
- ✚ Поискайте от децата да ви разкажат какво означава да си инициативен, изпълнителен, или да си отговорен и да уважаваш другите;
- ✚ Попитайте ги какво означава да защитиш някого, като използваш думи, а не юмруци. Могат ли да разкажат дали това се е случвало и къде?;
- ✚ Поискайте примери за това как се нараняват чувствата на децата или как техните чувства са били предпазени от нараняване;
- ✚ Напишете на таблото темите, чертите на характера и ценностите, които се очертават при тези дискусии;
- ✚ Бъдете модел за добър слушател..... всеки от групата може да участва групата да покаже уважение към всяко дете
- ✚ Разсъждавайте върху този начин за утвърждаване на социалните приоритети в детската група. Предложете ваши варианти за постигане на целите!;

Всеки от съдържателно представените модули е в контекста на обособените равнища на **Образователната програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“**. Тяхното осъществяване се базира на изведените концептуални характеристики на програмата, както и на очертаната визия на субкултурната среда в детската група на 6-7-годишните, преди постъпване в училище. **Образователната програма отчита спецификата на образователната и субкултурна среда в детската група, оформена на основание проведеното констатиращо изследване.** Налице в групата са изработени правила за работа, оформени са малки социални групи за взаимодействие между децата, чести са конфликтни ситуации по повод на игри и играчки, в групата има лидери, пасивни и

отхвърлени деца. Общо в групата не се наблюдават конкретни негативни поведенчески изяви – те са динамични и ситуативни.

Много важно при осъществяване на Програмните цели и задачи е отчитането на специфичните индивидуални и възрастови характеристики на т.нар. субекти на дейността – 6-7-годишните деца, тяхното равнище на овладян социален опит, отношение към себе си и другите деца от групата, многообразие от субкултурни ресурси и тяхното ползване в групата, отношението на педагозите към тях и пр. В случая констатиращото изследване показва, че 6-7-годишните деца от подготвителната група имат сравнително високо равнище на интереси, социален опит, взаимодействия по посока на общите дейности.

Трети параграф на четвърта глава „Педагогически екипи и семейство – сътрудници в процеса на регулиране влиянието на детската субкултура върху детското развитие, възпитание и социализация“ предлага проект на **Образователната програма** за стимулиране позитивните, социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“.

Синтезирано, може да се обобщи на основание проведеното изследване, че субкултурните влияния имат по-голям интензитет в контекста на детската група, при обмен на информация, социален опит и различни взаимодействия, което пренася подготовката и готовността на децата за училище на принципно нова плоскост – на плоскостта на групата, в която са формират т.нар. ключови социални компетенции за преход към училищен живот. Груповата общност има съществено значение, защото детерминира проблема „индивидуално детско развитие“. Проведените емпирични изследвания и резултатите от тях доказват, че в условията на детската група съществени фактори за наличие на субкултурни ресурси са семейството, педагозите, детски учители, детската общност и взаимодействията между тях, всички външни влияния – общество, култура, равнище на развитие и следствия от това. Детската груповая общност стимулира появата на позитивна или негативна детска социалност, която се формира на основата на различията в индивидуалните потребности, интереси и увлечения на децата. Семейството е първият и най-съществен фактор за активно и адекватно детско развитие. Основната задача на родителите е да научат децата си на добро поведение, научаване на общочовешките ценности, въвеждане в социалната среда и пр. Детската градина също предоставя своите възпитателни функции на подрастващото поколение. Целенасоченото включването на родителите в образователния процес би допринесло за постигането на по-добри резултати по отношение на личностното развитие на децата (Схема №5 по авторска идея):

Схема №5. Фактори за субкултурни ресурси

В този смисъл в настоящата дисертационна разработка, приоритетно на основание резултатите от проведените изследвания се определя водещото значение на семейството и детските педагози за активното детско социално развитие и преди всичко за регулиране на процесите, свързани с перманентното обогатяване на детската субкултура. Хармоничните отношения между семейството и педагозите в детската градина са съществен фактор за появата на актуални културни практики в детската група с влияние върху взаимодействията между децата.

От аспект на ролята на детския учител предложеният идеен вариант на Образователна програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“ насочва вниманието към:

- Професионално - педагогическата компетентност на детския учител за актуално педагогическо взаимодействие с 6-7-годишните деца, преди постъпване в училище;
- Преосмисляне на водещите тенденции в предучилищната педагогика и ситуиране на ново равнище на съвместимост между индивидуални и педагогически компетенции на детския учител, с цел адекватност на педагогическото взаимодействие с децата;
- Педагогическите и индивидуални компетенции и ценности на детския учител, които са основният стълб, около който се позиционират отношенията, отговорностите, общуването и дейностите на децата от предучилищна възраст;
- Възможностите на детския учител да „управлява“ собствените и тези на децата, преживявания, чувства и емоции, действия, дейности и пр., да ги моделира и трансформира в позитивни, съобразно потребностите на детето и изискванията за актуалното му развитие;
- Педагогическите компетенции задават ориентирите за успешно осъществяване на цялата палитра от детски дейности – социални и образователни, както и за участието на всяко дете в тях;
- Личностните качества на детския учител, които трябва да са в контекста на неговата емпатия, доброжелателност, откритост, коректност, честност, инициативност, изпълнителност, деловитост и пр.;
- Владееенето на умения за ефективен диалог с децата и приемане на отговорност за решенията, свързани с детското развитие и подготовката за училище;
- Динамичната позиция на детския учител в пространството на детската група - необходим е преход от учител с приоритетно обучителни функции към педагог - експерт по въпросите на детското развитие; да инициира диалози с детето, вместо монолози; да предлага разбираеми послания, вместо авторитарни правила; да управлява чрез договаряне, вместо чрез заповеди и наказания; да превръща собствените цели и задачи в цели и задачи на децата; да предлага висока професионално-педагогическа компетентност и творчество, вместо предварително разписани и централизирани планове за дейности, независими от индивидуалните детски приоритети и потребности (по М Колева, 2012). Именно в този преход ще се „открие“ мястото и значението на детската субкултура като основа за интересни взаимодействия между децата и педагога, резултата от които са свързани с детското любопитство и любознателност, развитие на ума, вниманието и въображението на детето. В подкрепа на тезата е и тезата на Ж.Делор, 1996 „Учителят трябва да се нагоди към ученика, да смени ролята си на „солист“ с тази на „съпровождащ“ и забравяйки старите си функции на „разпространител“ на информация, да стане помощник на учениците (децата) в стремежа им да търсят, да организират и да управляват знанията. Учителят

трябва не да моделира умовете, а по-скоро да ги води и да вдъхва твърда увереност в основните ценности, създаващи смисъла на човешкия живот” .

- Осигуряване свобода на децата да се учат, да избират, да представят себе си;
- Технологиите на „преподаване“ или обсъждане на детската субкултура, разбирани като възможност за възприемане, разбиране и осъзнаване от 6-7-годишното дете на определено познавателно съдържание, със значение за „начина на живот“ в детската група и пр.

Форми на сътрудничество – индивидуални и групови форми на взаимодействие:

- **Индивидуални форми:**

Индивидуален разговор, Индивидуални консултации, Посещение в детската група, Анкетирание, Въпросници, Неформални инициативи и пр.

- **Групови форми:**

Съвместно консултиране, Родителска среща, Тренинг с родители, Участие на родителите в дейностите на детската група, групови срещи, инициране чрез средствата за масова информация и комуникация (фейсбук група, вайбър група), Обмяна на опит, Пресъздаване на традиции, празници и обичаи, Други нетрадиционни форми на взаимодействие и пр.

Най-общо тези взаимодействия чрез различни инициативи могат да са изразят чрез схема № 6 (по авторска идея).

Схема № 6. Формиране на субкултурни интереси

Наличието на „субкултура“ в детската група, както и специфичните способности за усвояване от детето на нови и непознати страни на социопространството, както и на приети и осъзнати от децата в групата правила и отношения, които намират отражение в дейността.

Друг съществен фактор, извън семейството и детската градина са обществените ресурси, синтезирани чрез средствата за масова информация и комуникация, както и инвазията на средствата от икономическото пространство. Те по безспорен начин се отразяват върху детското развитие, върху детското любопитство и любознателност, върху равнището на взаимодействия с околния свят, с възрастни и връстници. Посланията от медии, книги за деца, музика, детско творчество, спорт, мода, негативни социални явления, хигиена, отношения между хората в ежедневието и пр. – често имат скрит контекст, което е предпоставка за появата на противоречия в процеса на тяхното възприемане и оценка от детето от предучилищна възраст. Тези послания предлагат на децата модели на поведение, действия от позиция на различни роли на анимационни герои, позитивни или негативни отношения към обкръжението. Чрез игрите,

познавателната си и творческа дейност децата пресъздават визията на обкръжението и формират личностни качества. Общуването между децата в детската група предлага условия за изразяване на отношения, чувства и емоции, за „модни“ увлечения по певци, предавания, хоби и пр. В процеса на общуване 6-7-годишните следват примера на връстниците, което по принцип има позитивна стойност. Назидателното отричане на пошлото и грозното често е без ефект в контекста на детското развитие.

В обобщение може да са определи, че детската субкултура е един от факторите, които задават „дневния ред“ на детското развитие, който трябва перманентно да се активизира и обогатява. Роля в този процес имат всички субекти, свързани с детето във възрастта на предучилищното детство, както и ресурсите на обкръжаващата среда. Ролята на детската субкултура в пространството на детската група е от особено значение, поради факта на взаимодействие с връстници, което е възможност за споделяне на интереси, преживявания, социални умения, знания за обекти от действителността, културата, творчеството и пр. В пространството на детската група се наблюдава т.нар. пренос на индивидуален опит и знания в среда от връстници и продуциране на възможности за неговите оценка и обогатяване. Като концепция тази теза е особено важна за детския учител, за неговите организационни и съдържателни педагогически взаимодействия с децата, особено с 6-7-годишните, преди постъпване в училище.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Принципно, детската субкултура има сериозно влияние върху развитието на децата във възрастта на детството. Много е важно да се отчете, че децата притежават своя „култура“ със социални правила, игри, комуникация, поведение, предпочитания към моди, музика, анимационни сериали и пр. – така те се определят чрез своята култура и съответно усвояват и асимилират нейните норми.

На основание направеното проучване по проблема може да се определи, че детската субкултура се явява определена степен на автоматизация на личността, която влияе на самосъзнанието и самоуважението. Важна роля в процеса на идентификация на личността играят взаимоотношенията с възрастните, които са призвани да помагат на децата – светът на възрастните се разглежда от различните автори през призмата на детските възприятия. Чрез приобщаване към традиционната за децата култура, се приемат нормите на поведение на възрастните в групата сред връстниците, изучават се ефективни начини за справяне с трудни ситуации, изследват се границите на разрешеното, разрешават се емоционални проблеми, опознава се обкръжението и света около детето. По този начин в света на детството – субективната реалност, която помага на детето да създава и конструира собствения свят, е скрито диалогично обръщение към света на възрастните, оригинален начин за учене и самоутвърждаване в него.

Съществено в контекста на изследването е разбирането, че всяко дете е „личност в развитие“, както и носител на индивидуалност и уникалност, което трябва да се отчита в хода на взаимодействие с него. То е субект с характерен сам по себе си темп на развитие, различен от всеки друг, още със специфични заложби, интереси, предпочитания, потребности, навици, характер, темперамент. В този контекст са изискванията към учители и родители, насочени към отчитане на тази детска индивидуалност и темп на развитие - още повече при 6-7-годишните деца преди постъпване в училище. По такъв начин ще се стимулира развитието на индивидуалните различия, на уникалността, която притежава детето, както и утвърждаването на детството като независимо съществуващ феномен в социалния свят.

Детският свят е специфична реалност със свой собствен език, функции, традиции, норми, ценности и др. Детската субкултура притежава и изпълнява същите основни функции, каквито и културата на възрастните. В нея и чрез нея се идентифицират най-значимите проблеми, свързани с възрастта, с развитието на личността, с отношенията с външния свят. В процеса на идентифициране на субкултурните ресурси децата осъзнават своите потребности, интереси, нагласи, предпочитания и пр.

В този процес на съзнателно насочване на 6-7-годишното дете към възприемане и оценяване на външния свят, във всичките му аспекти се появяват и предпочитанията му – към различни игри, модна музика, към анимационни герои, които винаги побеждават, които често убиват, към копиране облеклото и дейностите на възрастните и пр. Така се оформят съдържателните очертания на детската субкултура – като единство на външни влияния и вътрешен детски свят с конкретните вкусове, предпочитания, увлечения, обличане и др. Дрехите и целият външен вид на човека, както пише И. Кон, 1985 не са нищо друго освен метод за комуникация, посредством който човек информира околните за своя статус, за равнището на претенциите и вкусовете си. В същия смисъл детското облекло „заявява“ визията на детето, което е един от ефективните начини за открояване „света на детето от света на възрастните“. И не е необходимо световната индустрия да предлага еднакви (като външна визия за мама

и дъщерята, за татко и синът) дрехи за деца и възрастни – често в този план се губи идентичността на детството.

Обобщено може да се определи, че съществените ресурси, които се очертават в параметрите на детската субкултура са традиции, език, нрави, обичаи, образование, семейно възпитание, ценности. В този смисъл може да се определи, че детската субкултура е относителна величина, като доказателствата за това са свързани със спецификата и динамиката на околния свят и в зависимост от ситуацията с преоценка на всеки от ресурсите му.

Сериозна индикация за наличието и ролята на детската субкултура в хода на детското развитие предлагат процесите в детската възрастова група, позиционирана в детската градина. В нея и чрез нея децата приемат една обща културна позиция, на чието основание градят сложните взаимовръзки между Аз-концепция, ценности, нагласи, поведение на всяко едно дете. **Най-общо е възможно да се определи, че детската субкултура е „ядро за ценностна ориентация на децата“ в околния свят, от което произтичат и конкретните самостоятелни детски образователни, социални и поведенчески изяви и инициативи.** Важно е тя да е пред погледа на родители и педагози с цел перманентното ѝ обогатяване и адекватно „управление“, както и с цел необходимостта от предоставяне на полагащото ѝ се място в социалната схема на детската общност и взаимодействия (по М.Колева).

Съществена роля за процеса на перманентното обогатяване на детската субкултура има детската група – нейното организационно и съдържателно пространство, както и възприемането и оползотворяването му от децата и педагозите. Тази констатация е особено важна за 6-7-годишните – след 2-3 години на начално опознаване, на общуване и взаимодействия между децата, тази възраст, преди постъпване в училище е ценна с натрупания социален опит, с почти уточнени интереси и предпочитания, с натрупването на психични новообразувания и развитието на „Азът“. Именно в тази възраст е нужно да се подкрепят от педагозите детското любопитство и любознателност, самостоятелност, отговорност, инициативност и изпълнителност. Част от подкрепата е свързана със спецификата на детската субкултура, идентифицирана в групата на 6-7-годишните и нейното перманентно обогатяване. Всъщност, ако се основаваме на тезата за образователен процес в детската група, съобразен с предпочитанията и интересите на децата (което е и теза, отразена в нормативните документи) то основата на този проект на детския учител трябва да се визират параметрите, съдържанието и начинът на ползване на т.нар. „детска субкултура“. Необходимо е в този смисъл да се потърсят оптималните варианти за педагогическо взаимодействие с децата, които от една страна да отчитат и оценяват детската активност, продуцирана от интереси, увлечения, потребности, любознателност и пр., а от друга да постигат значимите за възрастта равнища на социален опит, знания и умения, отразени в Държания образователен стандарт за предучилищно образование.

Както вече се определи целта на настоящата дисертационна разработка е идентифициране визията на детската субкултура в пространството на детската група на 6-7-годишните, както и на нейните позитивни или негативни влияния върху детското развитие и социализация.

Чрез теоретичните проучвания, проведените констатиращи изследвания, резултатите от тях и осъществените анализи в разработката е защитено разбирането за:

- ✚ приемане, анализ и оценка на детската субкултура и възприемането ѝ като неизменна реалност в хода на детското личностно развитие – интелектуално, социално и психично;
- ✚ необходимостта от перманентната актуализация и оценка на детската субкултура в условията на семейството и пространството на детската група;

- ✚ значението и ролята на преднамерените и непреднамерени взаимодействия с детето в прехода към училищен начин на живот, в съдържателната същност, на които се включват спецификата и ресурсите на детската субкултура;
- ✚ ролята и значението на детската субкултура в процеса на социализация и социално развитие на детето от предучилищна възраст;
- ✚ ролята на детската субкултура в процеса на продуциране на позитивни взаимодействия между децата и преодоляване на негативните поведенчески изяви;
- ✚ значението на детската субкултура за развитие на детската инициативност, изпълнителност, любопитство, любознателност, предприемачество;
- ✚ връзката между детската субкултура и педагогическата среда (възпитателна и образователна) като фактор, съдействащ за осъществяване на „диалог” с детето и неговия потенциал за индивидуално развитие и пр.

Естествено е в процеса на коментар върху посочените аспекти относно ролята и значението на детската субкултура е важно да се поставят въпросите: Познават ли педагозите и родителите спецификата на детското развитие и конкретно влиянието на околната среда – материална и духовна върху този процес? Как педагозите и родителите оценяват информационната инвазия на медийния пазар, качеството на медийните продукти, предназначени за деца, познавателната и художествена стойност на детски книги, игри и играчки, на провежданите в детската градина празници и развлечения (и доколко участват в тях!!!) и пр.? Резонен е и въпросът – Какво се включва в т.нар. „дейност по интереси“ или занимания по избор и доколко в детската група те са осигурени с необходимите ресурси в отговор на многобройните интереси, потребности и предпочитания на 6-7-годишните деца? В логиката на въпросите е разглеждането на детската субкултура като възможност за стимулиране процесите, свързани с емоционалното развитие на децата - нужно е родителите и педагозите на първо място да създават богата и хармонична, позитивно емоционална среда и второ място да придобият умения за контрол върху въздействията на тази среда върху детското развитие.

Програмната ориентация на дисертационният труд, теоретичните проучвания и емпирични изследвания, предлагат резултати, на чието основание се потвърждават формулираните хипотеза и позхипотеза, а именно:

Детската субкултура, идентифицирана в пространството на детската група е социален феномен, който стимулира активните взаимодействия между 6-7-годишните деца и съдейства за актуалната им социализация. В смисъла на научното предположение се предполага, че социалният феномен „детска субкултура“ в пространството на детската група се позиционира и в двата му варианта:

1. Оптимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират позитивни интеракции между 6-7-годишните деца и ще съдействат за актуалната им социализация.

2. Песимистичен: Образователните и социализиращи конструкции на детската субкултура, в условията на детската група стимулират приоритетно негативни интеракции между 6-7-годишните деца и не съдействат за актуалната им социализация.

Като се имат предвид специфичните особености на възрастта, честите динамични и краткотрайни, както позитивни, така и негативни емоционални състояния на децата във възрастта на детството, може да се допусне, че и двата варианта на научното предположение имат място в пространството на детската група.

Действително, както се допуска в оптимистичното научно предположение така нар. детска субкултура притежава потенциал за влияние върху процесите, свързани със социализацията на 6-7-годишните и насочва към позитивизъм активните взаимодействия между тях. Това допускане, макар често и косвено, се потвърждава от отговорите на **изследваните деца** – желанието за общи действия, намирането на приятели, размяната на предмети от серията „хоби“, отношението към детската агресия и пр. е не малка част от ежедневието на 6-7-годишните. Децата споделят отношението си към различните деца от детската група, както и многообразието от интересни дейности и общи действия, което по същество е основополагаща ситуация относно тяхното социално развитие и социализация. Данните от изследването и резултатите от статистическата им обработка са показател за **позитивното влияние на субкултурата в детската група** - стимулират се позитивни интеракции между 6-7-годишните деца, което съдейства за актуалната им социализация. Всъщност интересът на децата от предучилищна възраст към субкултурните ресурси е съществено условие за тази позитивност – появява се желание за съвместяване на дейности, за взаимодействия, насочени към другите, за обмен на информация, за овладяване на ценностни модели, характерни за връстниците и пр. Не без значение обаче е и фактът на негативни последици от действието на груповата субкултура. Всъщност може да се каже, че появата на негативизъм в отношенията между децата от предучилищна възраст е естествен процес, особено ако в групата преобладават модели на проблемно поведение, липсва добра комуникация между децата, не се отчита от педагога спецификата на преобладаващата в групата субкултура, не се обясняват конкретни явления, не се организират съвместни дискусии по субкултурни проблеми и пр. Проведеното констатиращо проучване очертава необходимостта от индивидуално и групово проучване на субкултурата на децата, за да разкрие потенциала и своеобразието на всяко едно от тях, подпомагайки тяхното общо развитие.

Интересни са резултатите от проучването по проблема сред родителите на децата от групата. По принцип в по-голямата си част родителите се интересуват от заниманията на собствените деца, макар само понякога да правят оценка на съдържанието и влиянието на материалите, които ползват децата в процеса на дейността. Най-чести са забраните по повод времетраене и характер на игри в Интернет, както и подражанието на герой с негативна активност. Важно в случая е да се намалят забраните за сметка на общите действия между децата и родителите, на обясненията и насочване на интересите на децата към реалности с позитивна стойност.

Факторът „детски учител“, педагог също представлява важен ресурс за появата и действието на детската субкултура в пространството на детската група. Начинът, по който учителят приема, представя, обяснява и оценява субкултурните ресурси, значими за децата от групата е от съществено значение. Подходът към проблема е възможност за привличане вниманието на децата, за осигуряване на актуални взаимодействия и просоциално поведение, за преодоляване на конфликти, за създаване на приятелства. С други думи проблемът „детска субкултура“ трябва да стане част от съдържанието на формалното образование на децата от предучилищна възраст.

В заключение може да се посочи, че от особено значение за теорията и практиката на предучилищното образование е изучаването на явлениято „детска субкултура“, поради факта на неговото влияние върху детските поведенчески изяви, върху преходът на детето от въображаемото към реалното в околните социални ситуации, върху осъзнаване смисъла на социокултурните взаимодействия в детската група. Направеното констатиращо изследване на феномена „детска субкултура“ цели да разшири и усъвършенства знанията за детството, съсредоточавайки се върху

съществуващите проблеми и противоречия в различните демографски, икономически и културни аспекти.

По-съществените изводи от проведеното изследване са:

- ✚ Детската субкултура се явява комплексно явление и изключително важен социален процес с влияние върху развитието на детето от предучилищна възраст;
- ✚ По своята същност, детската субкултура е не само социален, но и педагогически феномен, който разкрива образователните и възпитателни насоки на субект-субектното взаимоотношение между връстници и възрастни;
- ✚ В контекста на детската общност, субкултурата на децата има огромно значение за усвояване на просоциално поведение, адекватно на изискванията на образователната среда в детската група;
- ✚ Социалното явление „детска субкултура“ трябва перманентно да се обогатява в условията на хармонична и развиваща образователна среда и педагогическо взаимодействие на равнища „дете – деца – учители“;
- ✚ Децата от предучилищна възраст притежават комуникативни умения за взаимодействия с връстници, осъзнават ролевите отношения в групата и най-често се подчиняват на правилата на поведение в нея; наблюдава се чувствителност към приемане на нормите и изискванията на възрастните;
- ✚ Нивото на развитие на феномена „детска субкултура“ се повлиява от нивото на развитие на социалните преживявания, които се явяват механизъм за интериоризиране на нормите, правилата, еталоните от възрастните.

СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ

- ✚ Идентифицирани са същностните характеристики на социалното явление „субкултура“ в пространството на детската група, както и неговите възможности за влияние върху детското развитие, възпитание и социализация;
- ✚ Доказана е необходимостта и е определено мястото на детската субкултура в процеса на педагогическите взаимодействия с цел овладяване на образователни и социални знания, умения и компетентности от 6-7-годишните деца в прехода към училищен начин на живот и учене;
- ✚ Върху основата на теоретични проучвания и констатиращи изследвания е разкрита ролята на субкултурните влияния върху разгръщането на междуличностните взаимодействия между 6-7-годишните деца и възможностите за тяхната позитивна насоченост;
- ✚ Разработена е комплексна методика с констатиращи функции за идентифициране особеностите на детската субкултура в пространството на детската група, както и система от обективни критерии и показатели за анализ и оценка ролята и влиянието на детската субкултура върху позитивните или негативни интерекции между 6-7-годишните деца от групата;
- ✚ Изведени са педагогическите условия за перманентното обогатяване и оценка на детската субкултура, идентифицирана в пространството на детската група, разглеждана като детска общност или детско общество;
- ✚ Акцентирано е върху наличието на индивидуалните различия относно интереси, предпочитания или модни увлечения при отделните деца, които обаче не са предпоставка за изолация на детето, а обратно – генерират условия за създаване на приятелства, за овладяване на социални умения и екипни дейности;
- ✚ Разкрита е ролята на битоващата в детската група субкултура за промяната на социалния статус на децата, за прояви на просоциално поведение, за актуална и адекватна ориентация на 6-7-годишните в околната социална среда;
- ✚ Детската субкултура е разглеждана като особен вид социално предизвикателство пред 6-7-годишните с отражение, както върху образователните и социални детски практики, така също и конкретно върху интелектуалните, естетическите, художественотворческите и нравствени компоненти на детската личност;
- ✚ Определена е ролята на социално-образователната среда в детската група за обогатяване, разбиране и оценка на детската субкултура в контекста на дейностите в детската група и подготовката на децата за училище;
- ✚ Предложен и частично апробиран е Идеен проект на Образователна програма за стимулиране позитивните социализиращи функции на социалното явление „детска субкултура“ в пространството на групата на 6-7-годишните деца;
- ✚ Предложени са педагогически решения относно обективно очертаните характеристики на феномена „детска субкултура“ и на възможностите за тяхното операционализиране в педагогическата практика в детската група;
- ✚ Предложени са пет равнища за операционализация на Образователната програма като е акцентирано върху конкретни проблемни ситуации, оформени като модули за практическа дейност на педагога в детската група;
- ✚ Изведени са изисквания към т.нар. сътрудници – педагози, родители, общественост и пр. в процеса на регулиране влиянието на детската субкултура върху детското развитие, възпитание и социализация;
- ✚ Статистически се доказва положителното влияние на явлениято „детска субкултура“ в пространството на детската група.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Георгиева, М. (2018). Проблемът „детска субкултура“ в пространството на педагогическите изследвания. Международна научна конференция, Serbia, 16-18 март, 2018 г. Knowledge International Journal, Scientific Papers, Vol. 22.6, с. 1611-1614, SSN 2545-4439.
2. Георгиева, М. (2018). Проблемът „детска субкултура“ и нейното място в процеса на социализация на децата от предучилищна възраст. Международна научна конференция, Budva, Montenegro, 24-27 май, 2018 г. Knowledge International Journal, Scientific Papers, Vol. 23.1, с. 161-166, SSN 2545-4439.
3. Георгиева, М. (2019). Явлението „субкултура“ на детската група в представите на детския учител. Седма международна научна конференция „Съвременното образование – условия, предизвикателства и перспективи“, 14-16 юни, 2019 г. ISBN: 978-954-00-0200-2. Благоевград. Унив. издателство „Неофит Рилски“.
4. Георгиева, М. (2020). Играта като основен компонент на детската субкултура. Лаборатория за наука - 2020. Благоевград: Унив. издателство „Неофит Рилски“